

Rapport

Wat wil de veeboer?

Colofon

Uitgave

I&O Research
Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam

Rapportnummer

2021/231

Datum

oktober 2021

Opdrachtgever

De Volkskrant

Auteurs

Peter Kanne
Asher van der Schelde
Frederieke Leensma

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.

Inhoudsopgave

Belangrijkste uitkomsten	4	
1.1	Aanleiding en doel	4
1.2	Verantwoording	4
1.3	Belangrijkste uitkomsten	6
2	Hoe staat het veeteeltbedrijf ervoor?	13
2.1	Financiële positie eerder goed dan slecht	13
2.2	Meerderheid veehouders denkt dat financiën ongeveer hetzelfde blijven	14
2.3	Per saldo: eerder groei dan krimp	16
2.4	Meeste veetelers maken gebruik van financiering	17
2.5	Financiering moeilijker geworden	18
2.6	Consument is belangrijkste schakel	22
2.7	Veehouders negatief over overheid	23
3	Veeteelt, klimaatproblematiek, attitudes	28
3.1	Zorgen om het klimaat	28
3.2	Meningen van boeren en burgers over veeboeren en stikstof	31
3.3	Helpt boeren vertrouwt FDF	33
3.4	Wat verwacht de veeboer van de overheid?	34
3.5	Tweederde veeboeren zou BBB stemmen	38
3.6	Ruime meerderheid boeren innoveert	39
4	Toekomst van het veeteeltbedrijf	42
4.1	Stoppen of doorgaan?	42
4.2	Uitkoopvarianten	45
4.3	Reacties op de scenario's	46
4.4	Profiel welwillende boeren	50
4.5	Voor welk bedrag uitkopen?	53
4.6	Bestemming landbouwgrond	55
4.7	Het roer om	58
5	Kennis burgers	60
5.1	Welk deel van Nederlands grondgebied bezet door landbouw?	60
5.2	Aandeel veeteelt Nederlandse economie	61
5.3	Aantal boerenbedrijven en medewerkers	62
6	Verantwoording	63

Belangrijkste uitkomsten

1.1 Aanleiding en doel

De Volkskrant wilde weten hoe de toekomst van de veeteelt er uitziet vanuit het boerenperspectief.

Welke gedachten, ervaringen, zorgen en wensen hebben veeboeren daarbij? Hoe gaat het met hun bedrijf, waar lopen ze tegenaan? En willen ze doorgaan, of staan ze open voor uitkoopregelingen?

Hoe denken ze over de stikstof- en klimaatproblematiek? En verschilt dit erg van hoe burgers daar naar kijken?

Wat geven ze de regering die nu in de maak is mee?

I&O Research voerde dit onderzoek uit in opdracht van de Volkskrant.

1.2 Verantwoording

Het veldwerk voor dit onderzoek vond plaats van maandag 6 tot maandag 20 september 2021.

Steekproef en uitnodiging veeboeren

Via LISA, een landelijke database die voorziet in vestigingsinformatie en werkgelegenheidsstatistieken, achterhaalden we de NAW-gegevens van veeteeltbedrijven. 16.000 veehouders ontvingen een brief gestuurd met daarin een link naar een online vragenlijst. De brief was ondertekend door de hoofdredacteur van de Volkskrant (Pieter Klok) en de onderzoeksleider van I&O Research (Peter Kanne). Hieronder de uitnodigingstekst:

Geachte heer/mevrouw,

Welke gedachten, ervaringen, zorgen en wensen heeft u als u denkt aan de toekomst van de landbouw? Hoe denkt u over de stikstof- en klimaatproblematiek? En wat zou u de regering die nu in de maak is willen meegeven?

Er wordt op dit moment veel óver boeren gesproken, maar niet mét boeren. Daarom heeft de Volkskrant aan onafhankelijk onderzoeksbureau I&O Research gevraagd te onderzoeken hoe veeboeren in Nederland denken over de toekomst van de veeteelt.

Bent u veehouder en geeft u leiding aan het boerenbedrijf? Of bent u zeer nauw betrokken bij de bedrijfsvoering? Dan nodigen we u graag uit om de vragenlijst in te vullen.

Uiteindelijk namen 981 veeboeren deel aan het onderzoek. Binnen de groep van 981 veeboeren beslaan rundveehouders de grootste groep, gevolgd door schapen- en varkenshouders.

De onderzoeksresultaten van de boeren zijn niet herwogen. Wel zijn de uitkomsten gecheckt op de achtergrondkenmerken uit de bruto-steekproef. Hieruit bleek dat de boeren die meewerkten aan het onderzoek een goede afspiegeling zijn van de populatie wat betreft sector (type veetelers) en grootte van het bedrijf. Naar regio zien we wel een vertekening:

Boeren uit de provincies Friesland, Gelderland en Noord-Brabant zijn enigszins oververtegenwoordigd, boeren uit de provincies Drenthe, Flevoland, Utrecht, Zuid-Holland en Zeeland zijn enigszins ondervertegenwoordigd. De provincies Groningen, Overijssel, Noord-Holland en Limburg zijn goed vertegenwoordigd.

Tabel A: soorten veehouders de netto-steekproef

	Percentage	Aantal
rundvee	80%	782
schapen	12%	121
varkens	12%	113
pluimvee	8%	77
paarden	7%	65
geiten	2%	18
pelsdieren	0%	2
anders	2%	24
totaal	100%	981

Steekproef en uitnodiging burgers

De burgers zijn bereikt via het I&O Research Panel. Zij kregen een mail met daarin een link naar de online vragenlijst. In de uitnodiging aan de burgers is het onderwerp bewust enigszins vaag gehouden en is de opdrachtgever (de Volkskrant) niet genoemd (om aselechte respons te voorkomen):

Onderwerp: Uitnodiging onderzoek actueel onderwerp

Geachte heer/mevrouw ...,

Graag nodigen wij u uit voor een onderzoek over klimaat, stikstof, consumptie en de toekomst van Nederland. Doet u mee?

In totaal deden 2.054 burgers van 18 jaar of ouder mee aan dit onderzoek. Het grootste deel daarvan (n=1.931) is afkomstig uit het I&O Research Panel, een beperkt aantal respondenten vulde de vragenlijst in via het panel van PanelClix (n=123).

De resultaten van de burgers zijn gewogen op geslacht, leeftijd, regio en opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen van maart 2021. De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard (CBS). Hiermee is de steekproef representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), voor wat betreft deze achtergrondkenmerken. In dit onderzoek gaan we uit van een betrouwbaarheid van 95 procent.

1.3 Belangrijkste uitkomsten

Veeboeren voelen zich onbegrepen, maar deel staat toch open voor verandering

We zien een beroepsgroep die zich staande houdt, maar zich zeer onbegrepen en in het nauw gedrukt voelt. De overheid en RIVM worden sterk gewantrouwd. De meerderheid wil doorgaan met de veeteelt. Toch staat een substantiële minderheid onder voorwaarden open voor alternatieven (lees: inkrimpen van de veestapel). Deze voorwaarden komen grofweg neer op “voldoende financiële compensatie” en “de overheid moet woord houden”. De overheid zal met realistische voorstellen moeten komen en de boeren moeten overtuigen dat ze zich (ook op de langere termijn) houdt aan haar beloften. En daar wordt zwaar aan getwijfeld.

Veeboeren relatief positief over financiële positie

Het beeld bestaat dat veeboeren het niet makkelijk hebben. Wat zeggen ze er zelf van?

Gemiddeld lijkt het er niet al te somber voor te staan. Bijna de helft (46%) van de veeboeren zegt dat het financieel goed gaat, 40 procent geeft een neutraal antwoord. Eén op zeven (14%) zegt dat het ‘slecht tot zeer slecht’ gaat.

Ook voor de nabije toekomst is men door de bank genomen niet erg pessimistisch: ruim de helft (54%) verwacht dat de financiële situatie de komende twee jaar gelijk zal blijven, een op vijf (22%) denkt zelfs dat zijn positie zal verbeteren. Eveneens een vijfde (19%) denkt echter dat deze situatie zal verslechteren.

Financiering moeilijker geworden

De meeste veetelers (83%) moeten voor hun financiering bij een bank terecht. Voor varkens-, runder- en pluimveeboeren geldt dat voor 84 procent of meer, paarden- en schapenhouders maken beduidend minder gebruik van financiering (beide 65%).

Ruim de helft van de veeboeren (56%) ervaart dat het nu – in vergelijking met twee jaar geleden – moeilijker is om financiering te krijgen.

Boeren geven hiervoor de volgende redenen:

- 1 Ten eerste merken veehouders dat de toegenomen regeldruk voor veehouderbedrijven vanuit de landelijke overheid ervoor zorgt dat banken huiverig zijn om financiering te verlenen.
- 2 Ook noemen ze de nieuwe regelgeving omtrent kapitaaleisen voor banken zelf (Basel IV) als een hobbel.
- 3 Het komt voor – aldus een aantal boeren – dat banken alleen nog kijken naar het rendement en niet meer naar het onderpand bij het verstrekken van een lening. Lange tijd kon men uitgaan van groei, dat is op dit moment onzeker.
- 4 Een deel van de boeren wijt de financieringsmoeilijkheden aan de slechte financiële vooruitzichten voor de veeteelt. Sommigen noemen daarbij specifiek de lage marktprijzen voor melk en vlees.
- 5 Ten slotte zeggen enkele veehouders dat het imago van de agrarische sector de afgelopen jaren sterk is verslechterd en dat dit een negatieve uitwerking heeft op de financieringsbereidheid van de banken.

Vanzelfsprekend speelt hier ook de politieke discussie over stikstof en inkrimpen van de veestapel een rol, waar banken op lijken te anticiperen. Een rundveehouder:

“Banken hebben niet zoveel vertrouwen meer in de voortgang van een gezond veeteelt bedrijf door de politiek.”

Een andere rundveeboer beschrijft het als volgt:

“Tien jaar geleden de heilloze weg van eeuwigdurende groei losgelaten en toegewerkt naar een bedrijf wat in balans is. De komende jaren zullen we wel geframed blijven als de grootste vervuilers, want stikstof. Alles moet wijken om het economische groeimodel aan de beademing te houden.”

Boeren klampen zich vast aan marktpartijen, overheid wordt sterk gewantrouwd

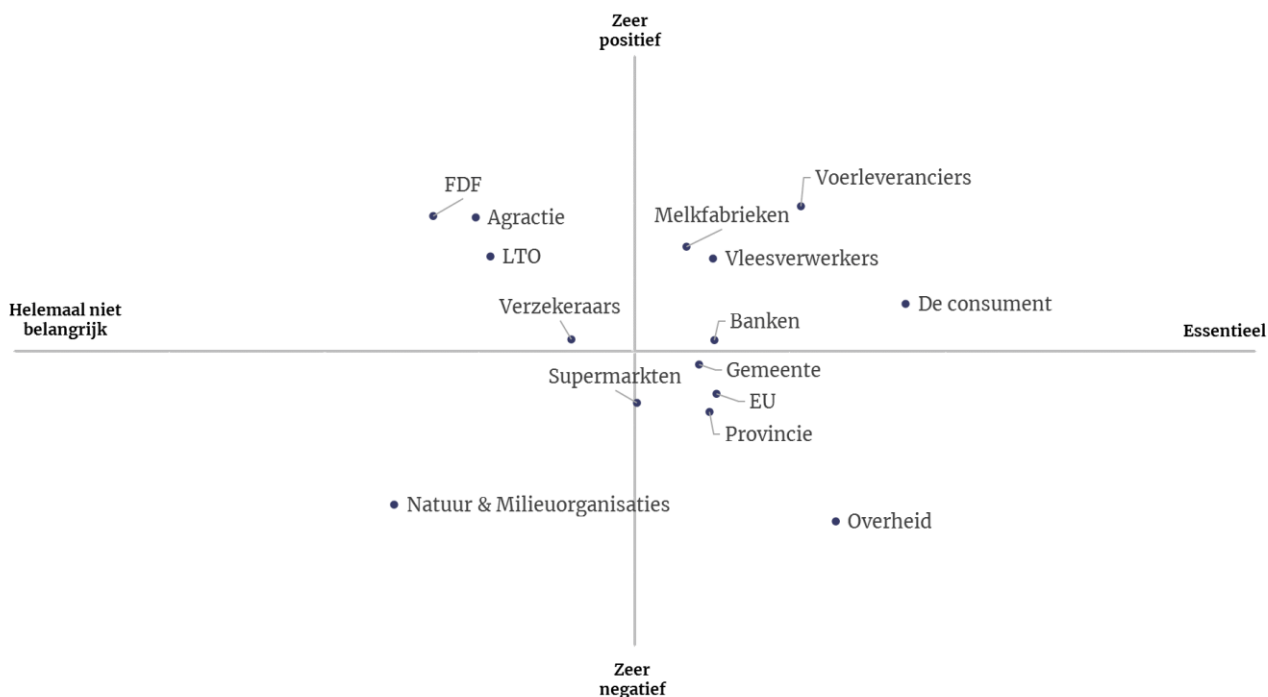
We vroegen de boeren welke organisaties en groepen belangrijk voor ze zijn en welke positief dan wel negatief bijdragen aan hun bedrijfsvoering. Figuur A maakt duidelijk dat veeboeren – in hun eigen beleving – het moeten hebben van voerleveranciers, melkfabrieken, vleesverwerkers, banken en de consument, zeg maar: de markt. Terwijl de overheid (landelijk, provincie, gemeente, EU) weliswaar belangrijk is voor de boeren, maar – per saldo – op een negatieve manier bijdraagt aan de bedrijfsvoering.

De consument is – niet geheel onverwacht – de belangrijkste schakel voor veehouders. De bijdrage van de consument wordt als positief ervaren.

Veehouders zijn dus het meest kritisch op de landelijke overheid. Voor de gemeente is het fiftyfifty (23% positief, 25% negatief). Ze voelen vooral zich onbegrepen door ‘Den Haag’ en zien de overheid als onbetrouwbaar, besluiteloos en onkundig. Een rundveehouder: *“Alles wat met overheid te maken heeft ervaar ik als zeer negatief. De onkunde die in Den Haag zit is enorm groot. Als je bijvoorbeeld Jesse Klaver op tv hoort zeggen dat stikstof vergif is voor een plant dan denk ik wat doe je daar. En zo gaat het dagelijks vooral van links komt een hoop onzin.”*

Bijna negen op de tien veeboeren (88%) vinden dat de overheid “niets begrijpt van de positie van de veeteeltbedrijven”. Illustratief voor de afkeer van de reguliere politiek: twee derde (68%) van de veeboeren zou nu op de BoerBurgerBeweging stemmen. Slechts drie procent zou VVD stemmen, vier procent op het CDA.

Figuur A. Horizontaal: Hoe belangrijk zijn deze bedrijven, organisaties en groepen voor u? Verticaal: Dragen deze bedrijven, organisaties en groepen positief, neutraal of negatief bij aan uw bedrijfsvoering? N= alle boeren: 981.

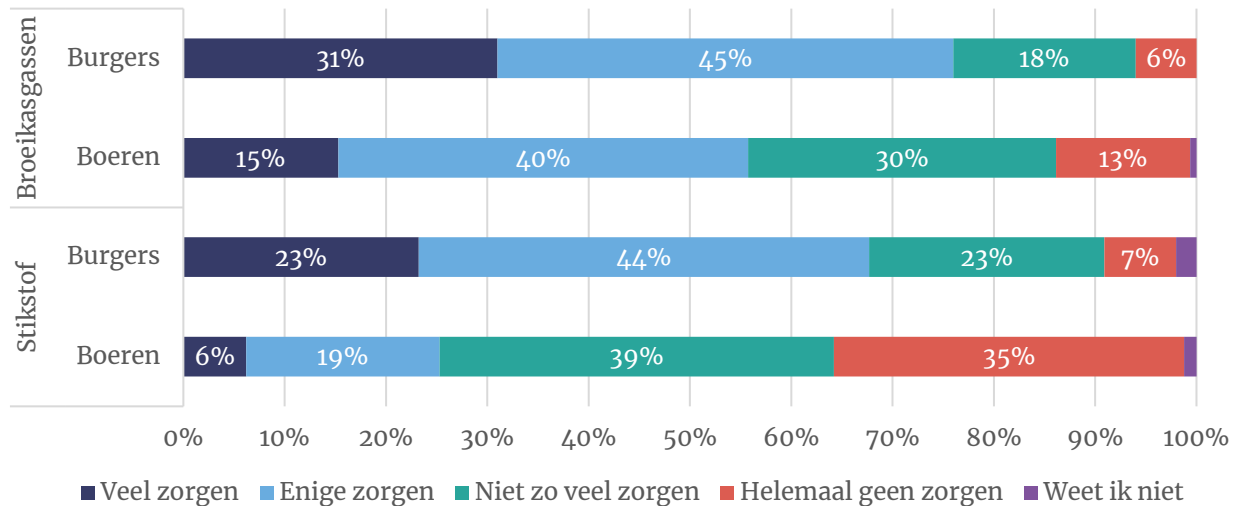
Veehouders hechten niet het meeste belang aan actiegroepen als Agractie en Farmers Defence Force voor hun bedrijfsvoering, maar deze partijen worden wel ervaren als steun in de rug. De boeren vinden overwegend dat deze organisaties op een goede manier voor ze opkomen. Agractie en FDF zijn LTO Nederland nipt voorbijgestreefd op dit punt. Een rundveehouder: *“Dankzij FDF en Agractie komt er tenminste discussie op gang, ze staan vierkant achter de boeren.”*

Met natuur- en milieuorganisaties hebben de boeren weinig op: ze worden als relatief onbelangrijk ervaren en hun bijdrage is – in de ogen van de veeboeren – negatief.

Veeboeren maken zich (net als burgers) zorgen om het klimaat, maar veel minder om stikstof
Ruim de helft van de veeboeren maakt zich zorgen over de uitstoot van broeikasgassen, de klimaatverandering en de effecten daarvan voor het milieu. Onder burgers ligt dat duidelijk hoger: 76 procent.

Over het stikstofprobleem maken boeren zich beduidend minder zorgen. Minder dan over de CO₂-uitstoot, en ook veel minder dan burgers zich hier zorgen over maken (67% versus 25%).

Figuur B. In hoeverre maakt u zich zorgen over de uitstoot van ... en de impact daarvan op het milieu? Boeren N=981, burgers N broeikasgassen = 1.062, N stikstof = 992

Discrepancie boeren en burgers m.b.t. stikstofprotesten

Het is dan ook niet verwonderlijk dat 82 procent van de boeren achter de boerenprotesten tegen de stikstofmaatregelen staat. Driekwart van de boeren denkt dat de meerderheid van de Nederlandse burgers achter de boerenprotesten tegen de stikstofmaatregelen staan, terwijl dit in werkelijkheid geldt voor 38 procent van de burgers. Hier is dus sprake van een discrepantie tussen de ideeën die de boeren hebben over de mening van de burgers ten aanzien van de boerenprotesten en hoe het werkelijk is.

Veehouders: wij hebben genoeg gedaan

Veehouders vinden dat zij al genoeg hebben geïnvesteerd om tegemoet te komen aan klimaat- en stikstofeisen van de overheid (76%). Dat de veehouderij in vergelijking met andere sectoren, zoals de industrie en de luchtvaart, onevenredig wordt belast als het gaat om stikstofreductie, staat voor 93 procent buiten kijf.

Burgers delen deze opvattingen ten dele. Ook een groot deel van de burgers vindt dat boeren meer waardering verdienen en dat ze onevenredig hard worden aangepakt. Maar de helft van de burgers (50%) vindt desalniettemin dat de veestapel moet krimpen (25% vindt van niet). Terwijl van de veeboeren slechts 12 procent vindt dat de veestapel moet krimpen (70% vindt van niet).

Kwart tot 40 procent staat niet volledig afwijzend tegenover uitkopen

Inkrimping van de veestapel wordt gezien als een oplossing in de stikstof-problematiek. Het zal zeker onderwerp van gesprek in de formatieonderhandelingen zijn. De vraag is: staan boeren hiervoor open? Willen ze (gedeeltelijk) inleveren? Of willen ze onveranderlijk door?

Zes op tien veeboeren (61%) zeggen *zeker* door te gaan met het veeteeltbedrijf. Nog eens 16 procent gaat *waarschijnlijk* door. En voor de overige 23 procent geldt dat zij willen stoppen, verkleinen, veranderen of echt nog niet weten wat de toekomst zal brengen. Bij deze bijna veertig procent ligt dus grotendeels de onderhandelingsruimte.

Uitkoopvarianten

We legden de boeren drie scenario's voor (A, B en C) m.b.t. het verkleinen van het aantal veeteeltbedrijven in Nederland voor. We zien dat varianten A (stoppen met veeteelt, maar grond en woning behouden; 42%) en C (gedeeltelijk inkrimpen; 45%) op enige bijval kunnen rekenen, al worden er flinke voorwaarden aan verbonden (zie volgende pagina). Voorwaarden die door de boeren zelf als weinig realistisch worden ervaren (of men vertrouwt er niet op dat de overheid zich aan haar afspraken gaat houden).

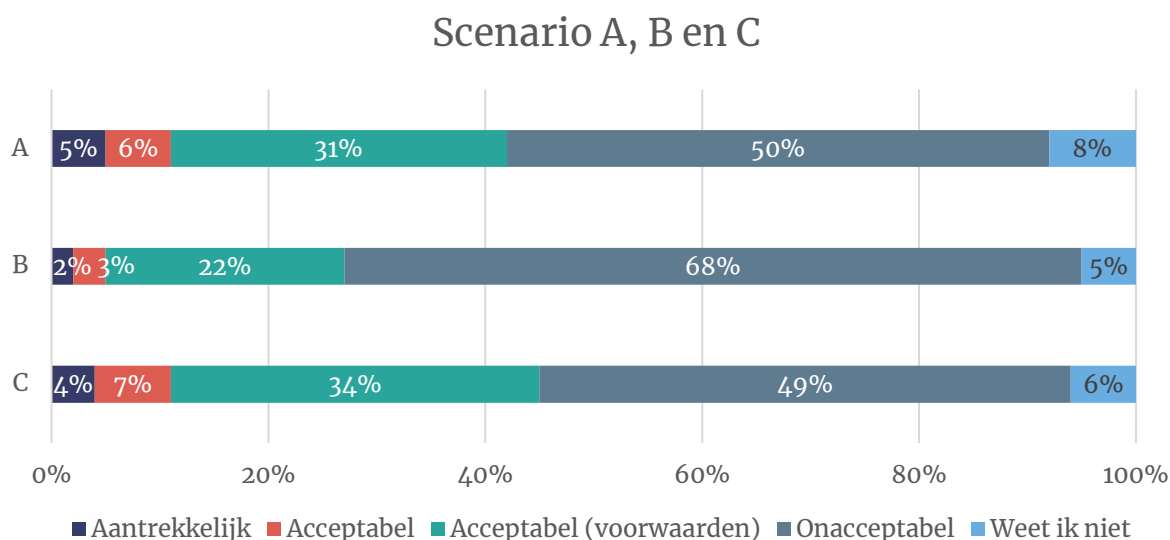
Het maakt voor de drie scenario's relatief weinig uit of het bedrijf dichtbij een Natura 2000-gebied gelegen is of er verder vandaan ligt. Wel zien we een verschil naar leeftijd. Boeren van middelbare leeftijd of oudere boeren staan meer dan gemiddeld open voor scenario's A en B. Jonge boeren beduidend minder. Zij doen het werk nog niet lang en willen (dus) door. Voor scenario C (gedeeltelijk inkrimpen) staan jongere boeren juist iets meer dan gemiddeld open.

Dit zijn de drie scenario's:

- A. U stopt met de veeteelt, maar u mag uw grond en woning behouden. U ontvangt een geldbedrag van de overheid voor uw dieren, de dier- en/of fosfaatrechten en uw stallen. De grond die u behoudt kunt u bijvoorbeeld:
 - verpachten.
 - tegen vergoeding omvormen tot permanente natuur.
 - inzetten om als agrarisch bedrijf door te gaan met het verbouwen van gewassen.
- B. U stopt met de veeteelt en levert ook uw grond in, maar u mag in uw boerderij blijven wonen. U ontvangt een geldbedrag van de overheid voor uw dieren, de dier- en/of fosfaatrechten, uw grond en stallen.
 - In ruil hiervoor ontvangt u een geldbedrag van de overheid voor uw dieren, de productierechten, uw stallen en uw grond
- C. U krimpt uw veestapel gedeeltelijk in, maar verder zet u uw veeteeltbedrijf voort. U ontvangt een geldbedrag van de overheid, zodanig dat u eventuele tekorten kunt dekken.

Figuur C. Wilt u per scenario aangeven of u dit scenario voor uzelf aantrekkelijk, acceptabel, acceptabel onder voorwaarden of onacceptabel vindt. N=allen: 981

Scenario A: stoppen met de veeteelt, grond en woning behouden

Scenario A, waarin wordt gestopt met de veeteelt, maar grond en woning worden behouden, is voor 42 procent van de veeboeren acceptabel (onder voorwaarden) en voor 50 procent niet bespreekbaar. Pluimveehouders (60%) staan er het meest voor open. Rundveehouders (39%) gemiddeld. Het maakt hiervoor weinig uit of het bedrijf dichtbij een Natura 2000-gebied ligt, of juist ver weg.

Onder welke voorwaarden?

Er moet voldoende betaald worden. Dat is de allerbelangrijkste reden waarom het wel of niet een realistisch scenario zou kunnen zijn. Of er voldoende betaald wordt, hangt af van de precieze regelingen. Zo zou de vergoeding “voor 100% belastingvrij moeten zijn” en speelt het moment van taxeren een belangrijke rol. Het bedrijf moet getaxeerd worden op het moment dat het in volle bloei is, en door een volledig onafhankelijke partij. Een veeboer:

“De overheid dient schadeloos te stellen waarbij de taxatie is opgesteld door een onafhankelijk (door een derde aangewezen) taxateur die geen enkele dienst levert aan een overheid. De schadeloosstelling is gelijk aan de huidige waarde van het bedrijf, dus taxeren op het moment dat de plannen voor het bedrijf bekend zijn (dus niet een bedrijf uitroken en dan pas taxeren).”

Daarnaast blijkt dat veel boeren niet willen dat de grond de bestemming ‘natuur’ krijgt, omdat nieuwe plannen die de boer heeft met de grond, dan niet kunnen worden uitgevoerd.

Scenario B: stoppen met de veeteelt, grond inleveren, woning blijft behouden

Scenario B (stoppen met veeteelt, grond inleveren, boerderij blijft woning) komt het minst gunstig uit de bus. Het idee om overal afstand van te doen en alleen de mogelijkheid te krijgen om in de boerderij te blijven wonen, is voor 27 procent van de veeboeren acceptabel onder voorwaarden. Voor 68 procent is het onbespreekbaar en vijf procent van de veeboeren weet niet wat ze ervan moeten vinden.

Veeboeren die dichtbij een Natura 2000-gebied liggen staan hier iets positiever tegenover (31% acceptabel indien de afstand maximaal 2 kilometer is) dan boeren die verder weg gevestigd zijn (ca. een kwart). De verschillen zijn echter klein.

Onder welke voorwaarden?

Ook de boeren die scenario B als (enigszins) reëel zien noemen de hoogte van de te ontvangen vergoeding als noodzakelijke voorwaarde.

“De hoogte van de vergoeding voor de grond. Het kan niet zo zijn dat ik afgescheept word met agrarische waarde en de overheid mijn grond (ook als groencompensatie) inzet voor woningbouw en hiervoor het tienvoudige ontvangt. Voor een redelijke verdeling zijn genoeg boeren te bewegen de grond af te staan.”

“Dan zal hiervoor een aanzienlijk bedrag betaald moeten worden. Dat wil zeggen grond verkopen als bouwgrond omdat de verkochte stikstof en grond door de overheid ingezet gaat worden voor woningbouw. Dat moet ook tegen die marktwaarde afgerekend worden.”

Daarnaast vindt men het belangrijk om op een andere plek door te kunnen met de bedrijfsvoering.

Scenario C: gedeeltelijke inkrimping veestapel

Scenario C is het meest acceptabel voor de veeboeren. Dit scenario, dat staat voor het gedeeltelijk inkrimpen van de veestapel en verder niets veranderen, is voor 44 procent van de veeboeren acceptabel (onder voorwaarden) en voor 49 procent niet bespreekbaar.

Pluimveehouders (62%) staan hier meer voor open dan rundvee- (44%) en varkenshouders (38%). Het maakt – net als bij scenario A – weinig uit of het bedrijf dichtbij een Natura 2000-gebied ligt, of juist ver weg.

Van de veeboeren die ervoor open staan de veestapel te verkleinen, wil bijna de helft niet meer dan 20 procent van de dieren kwijt. Een kwart van de veeboeren wil met maximaal tien procent inkrimpen.

Onder welke voorwaarden?

Het verkleinen van het aantal dieren is acceptabel voor de boeren, als zij gegarandeerd door kunnen gaan met de bedrijfsvoering.

“Als continuïteit wordt gegarandeerd door de politiek en de Nederlandse markt, kunnen we met de helft van de kippen ook een goede boterham verdienen. Dan wordt de productie wel alleen voor Nederland.”

Of: *“Als dit het financieel mogelijk maakt ook op de langere termijn gezond te blijven draaien met een kleiner dieraantal, zou ik dit acceptabel vinden.”*

Maar er is een grotere groep die het niet zo ziet zitten. Met een kleiner bedrijf kan niet genoeg verdiend worden om ook op de langere termijn voort te bestaan, is de gedachte. Negen op de tien veeboeren (92%) zijn het dan ook eens met de stelling “Als ik mijn veestapel halveer, krijg ik mijn bedrijfsvoering niet rond.” Of, zoals een boer het zelf uitdrukt: *“Als er met minder dieren een goede boterham verdiend kan worden, prima! Maar dit gaat nooit lukken!”*

Wat verwacht de veeboer van de overheid?

Een substantieel deel van de boeren vindt dat de lasten van het klimaatbeleid eerlijker moeten worden verdeeld. Veel komt nu op hun bordje terecht, terwijl andere sectoren (in hun ogen) nauwelijks getroffen worden. De industrie en de luchtvaartsector worden hierbij als voorbeelden genoemd.

Een ander advies dat vaker terugkomt is dat de overheid zou moeten inzetten op minder consumptie en/of bevolkingskrimp. Alleen dat kan ervoor zorgen dat we minder gaan uitstoten, denken de boeren.

Anderen verwerpen het idee van klimaatbeleid volledig. Zij geloven niet dat de aarde opwarmt door toedoen van de mens (15% van de boeren gelooft dat niet, onder burgers is dat 11%) of vinden de rol die Nederland hierin speelt te klein. Een ander deel van de boeren stelt zelfs dat de veehouderij een positief effect heeft op het milieu, en dat de overheid de informatie waar zij zich op baseert dus moet herzien.

Kennis burgers van landbouw weinig accuraat

We legden burgers een aantal feitelijke vragen voor over de agrarische sector om hun kennis hierover te peilen. Het ging hierbij over de vraag welk aandeel van het Nederlands grondgebied wordt bezet door landbouw, (antwoord: 54%¹), hoeveel boerenbedrijven er zijn in Nederland (antwoord: 60.000), hoeveel mensen er in werken (antwoord: 184.000, 2% van de beroepsbevolking) en wat de bijdrage van de landbouw is aan de Nederlandse economie (BBP) (antwoord: 1,35%).

Het blijkt dat het merendeel van de Nederlanders hier een weinig accuraat beeld van heeft.

Op alle vier vragen die we voorlegden moet de helft of meer het antwoord schuldig blijven.

Ruim een kwart durft een antwoord te geven op de vraag hoeveel mensen in de veeteelt werken.

Dit kwart schat dat redelijk goed in: het zijn er 184.000 en het gemiddelde genoemde aantal (161.449) verschilt daar nauwelijks van. Maar driekwart heeft dus geen idee.

Deze kennis ontbreekt nog meer als het gaat om de bijdrage van de landbouw aan het

Binnenlands Bruto Product. Ruim een kwart (28%) geeft hier een antwoord, maar zij

overschatten het aandeel aanzienlijk: men denkt gemiddeld 19,3 procent, terwijl het 1,4 procent is.

Minder dan de helft van de burgers (44%) denkt een idee te hebben van welk deel van het

Nederlands grondgebied gebruikt wordt voor de landbouw. Het gemiddelde antwoord was

39 procent. In werkelijkheid bedraagt dit 54 procent.

¹ <https://longreads.cbs.nl/nederland-in-cijfers-2020/hoe-wordt-de-nederlandse-bodem-gebruikt/>

2 Hoe staat het veeteeltbedrijf ervoor?

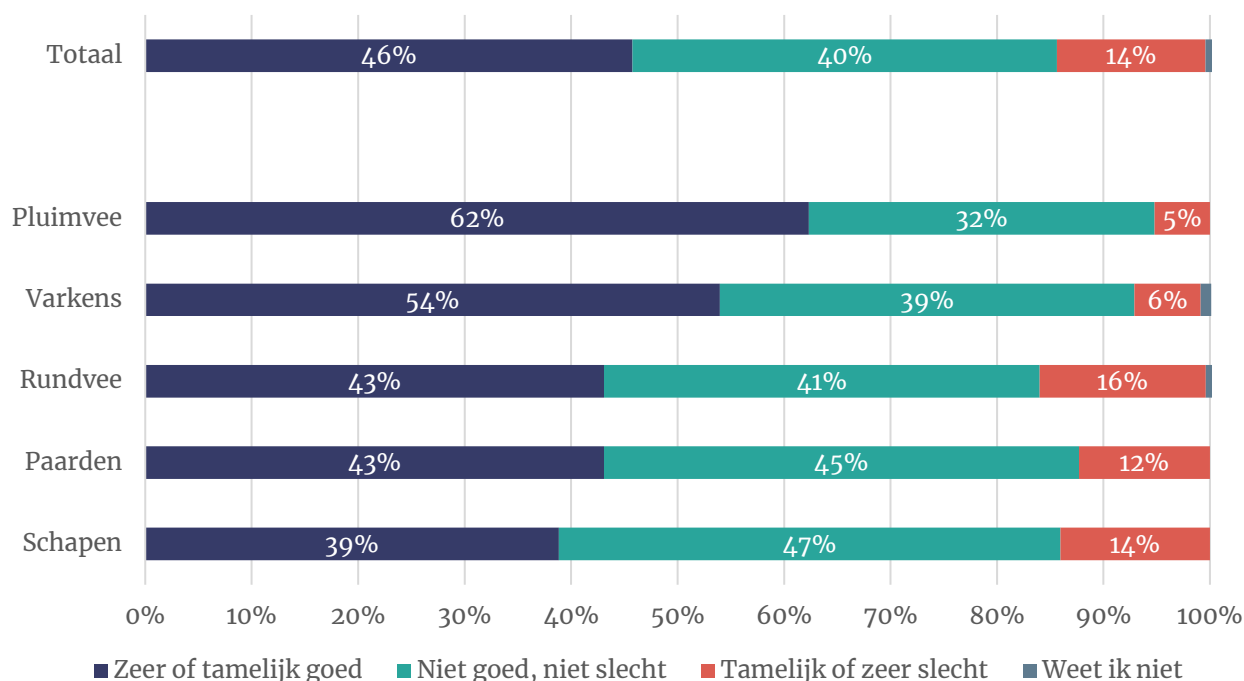
2.1 Financiële positie eerder goed dan slecht

Het beeld bestaat dat veeboeren het niet makkelijk hebben. Ze zijn onderwerp van gesprek in de stikstofdiscussie, terwijl ze een aantal jaren geleden nog zijn overvallen door een reeks fosfaatregels. Hoe gaat het nu met het veeteeltbedrijf?

Meerderheid positief of neutraal

Over het algemeen lijkt het mee te vallen. Bijna de helft (46%) van de veeboeren zegt dat het goed gaat en 40 procent geeft een neutraal antwoord. Het valt op dat de pluimveesector het meest positief is over de huidige financiële positie. De varkenshouders geven ook een positiever beeld dan gemiddeld. De rundveehouders iets minder: 16 procent van de rundveehouders beschrijft de huidige financiële positie als tamelijk of zeer slecht.

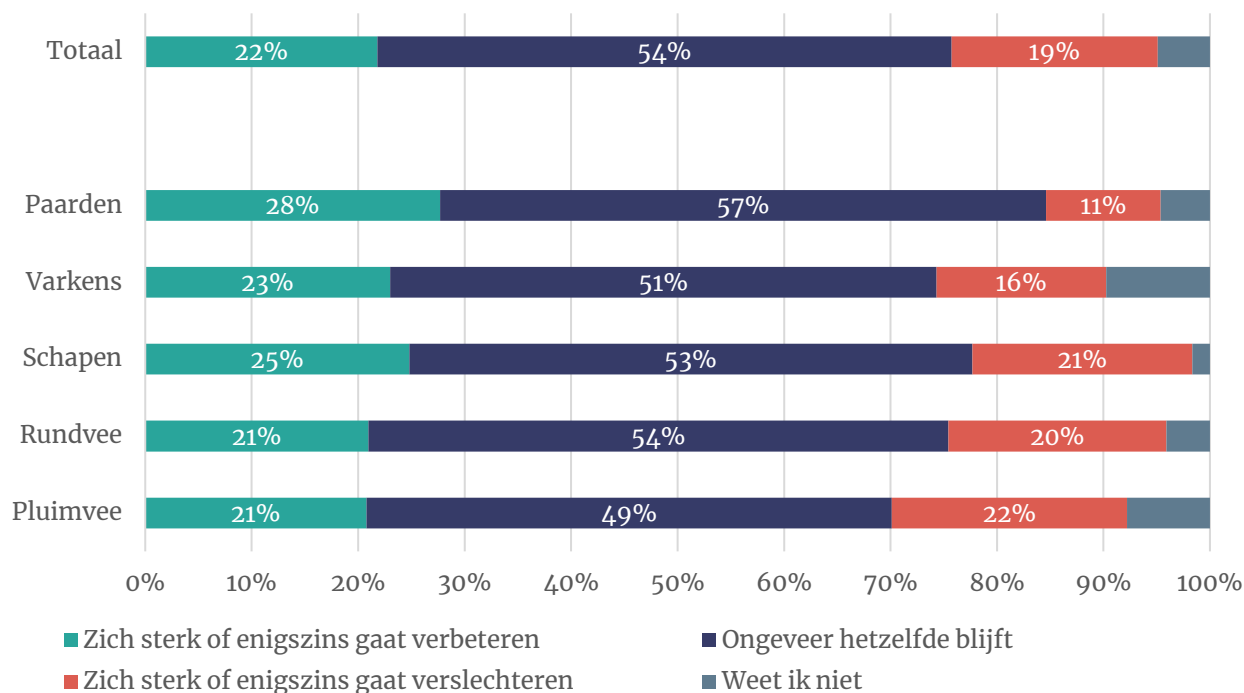
Figuur 1. Hoe zou u de financiële positie van uw bedrijf op dit moment beoordelen? N= alle boeren: 981.

2.2 Meerderheid veehouders denkt dat financiën ongeveer hetzelfde blijven

Ruim de helft (54%) van de veeteeltboeren is van mening dat de financiële situatie in de komende twee jaar gelijk zal blijven en 22 procent denkt zelfs dat de positie zal verbeteren. In het algemeen zijn de verschillen in verwachtingen tussen de typen veeteeltbedrijven niet heel groot. Maar, de paardenhouders en de schapenboerderijen zijn (iets) positiever dan gemiddeld. De rundveehouders en de pluimveehouders kijken wat negatiever naar de nabije toekomst.

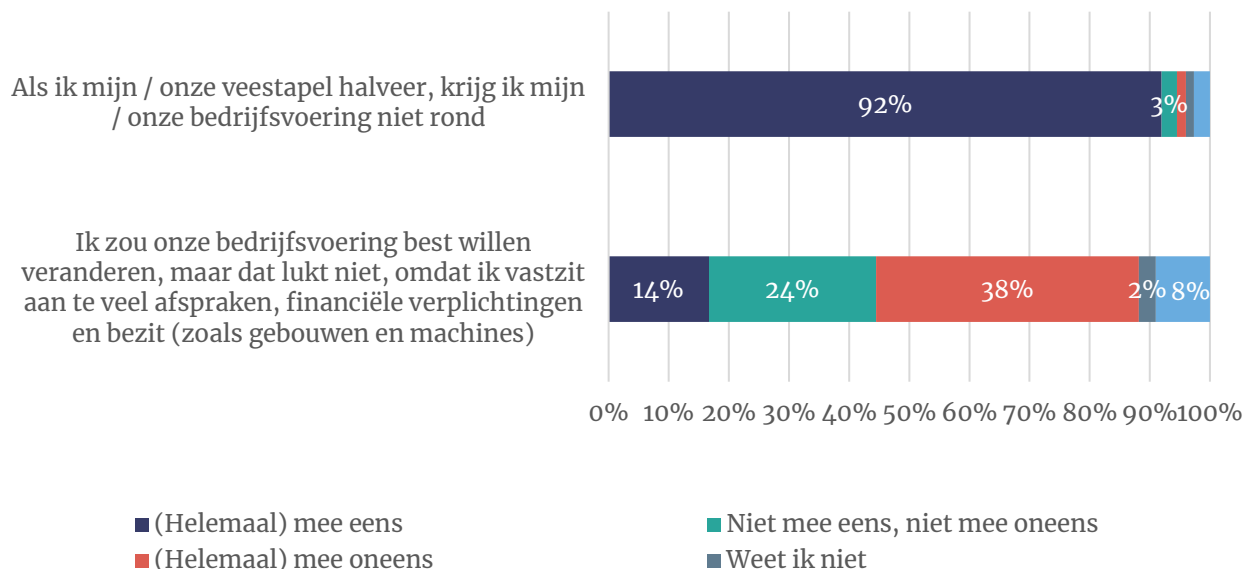
Figuur 2. Wat verwacht u voor de komende twee jaar? Hoe zal uw bedrijf zich financieel ontwikkelen?
N= alle boeren: 981.

Halvering veestapel funest voor bedrijfsvoering

Over weinig zaken zijn veehouders eensgezinder dan over het halveren van de veestapel. Ruim negen op de tien veehouders zegt de bedrijfsvoering niet meer rond te krijgen als dit zou gebeuren. Slechts twee procent zegt het (helemaal) niet eens te zijn met de stelling. Een op de zeven boeren zegt de bedrijfsvoering te willen veranderen maar dat dit niet lukt omdat zij zeggen vast te zitten aan te veel afspraken, financiële verplichtingen en bezit. Bijna twee op de vijf boeren zijn het hier echter (helemaal) mee oneens.

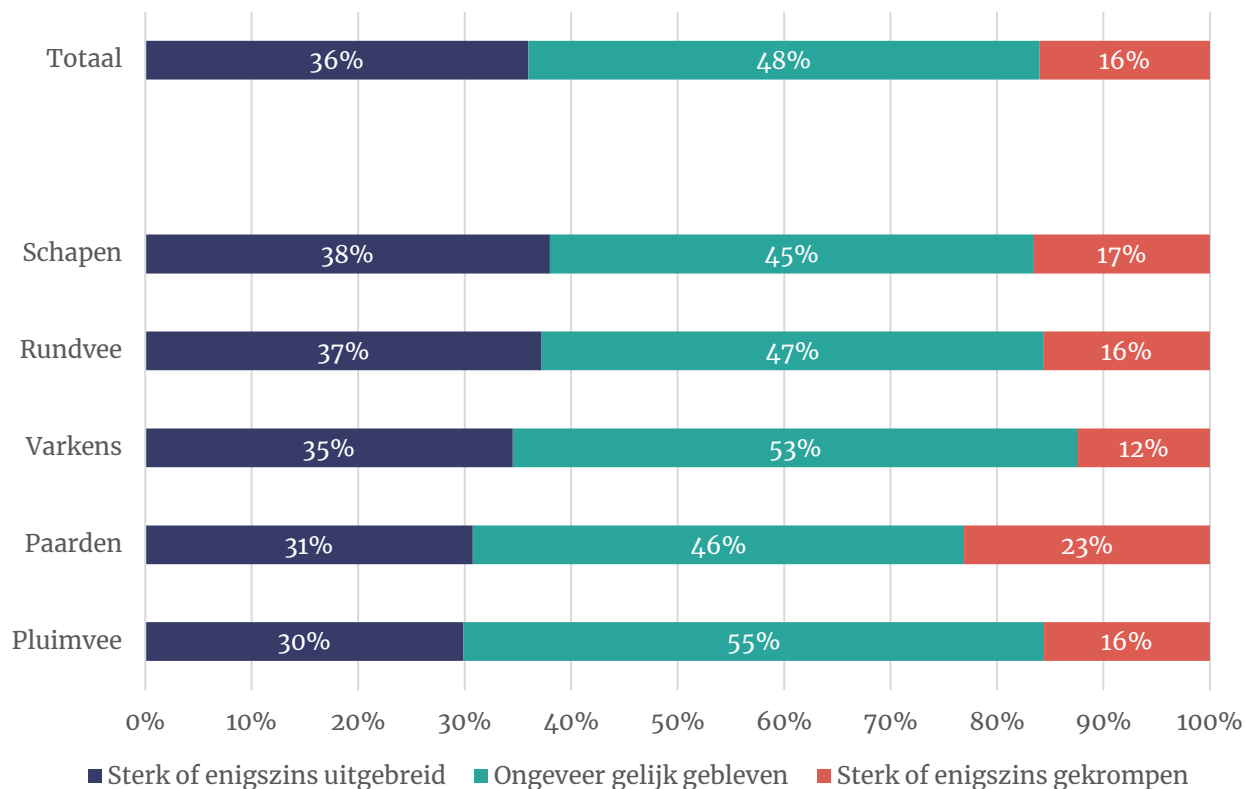
Figuur 3. Stellingen over verkleining veestapel en verandering bedrijfsvoering. N= alle boeren: 981.

2.3 Per saldo: eerder groei dan krimp

In de afgelopen vijf jaar heeft 36 procent van de boeren het veeteeltbedrijf uitgebreid. Bijvoorbeeld door het vergroten van het aantal dieren, maar ook door het optimaliseren van de bedrijfsprocessen. In 16 procent van de gevallen is het veeteeltbedrijf kleiner geworden. Maar de grootste groep veeteeltbedrijven (48%) is de afgelopen vijf jaar niet gegroeid.

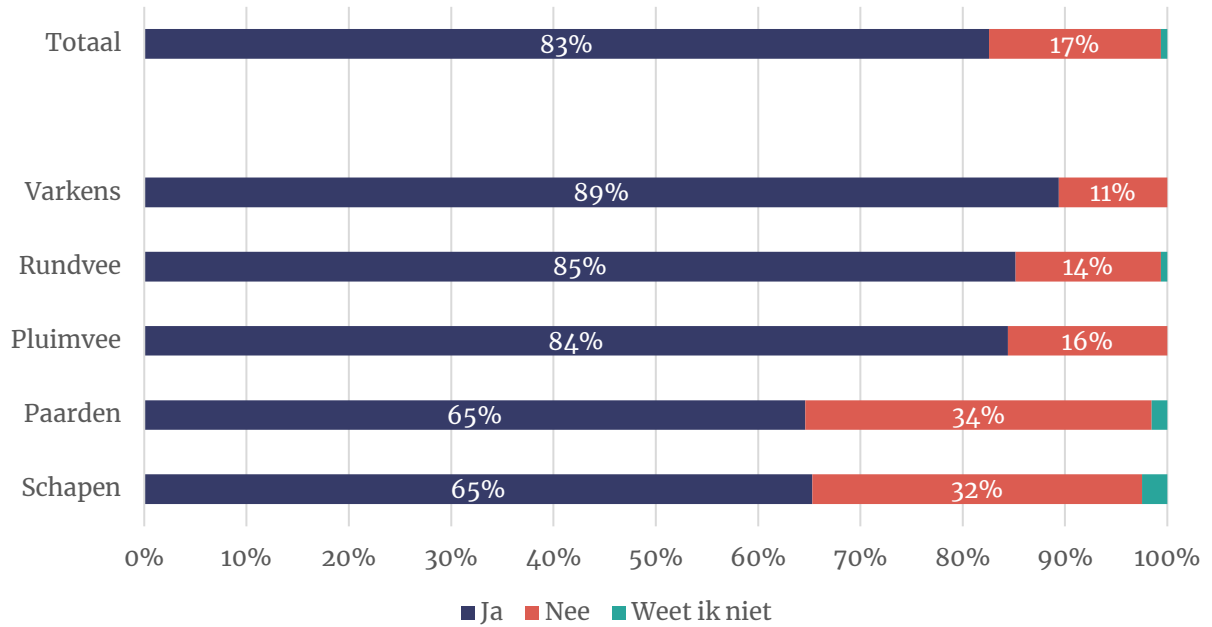
Figuur 4. Is uw bedrijf de afgelopen vijf jaar uitgebreid is het bedrijf juist gekrompen of is het ongeveer even groot gebleven? N= alle boeren: 981.

2.4 Meeste veetelers maken gebruik van financiering

Steun zoeken bij banken voor financiering komt in de vee­teeltsector veel voor. Ruim acht op de tien boeren­bedrijven doen dat, met name in de varkenshouderij. Paarden- en schapen­houders maken beduidend minder gebruik van financiering via banken.

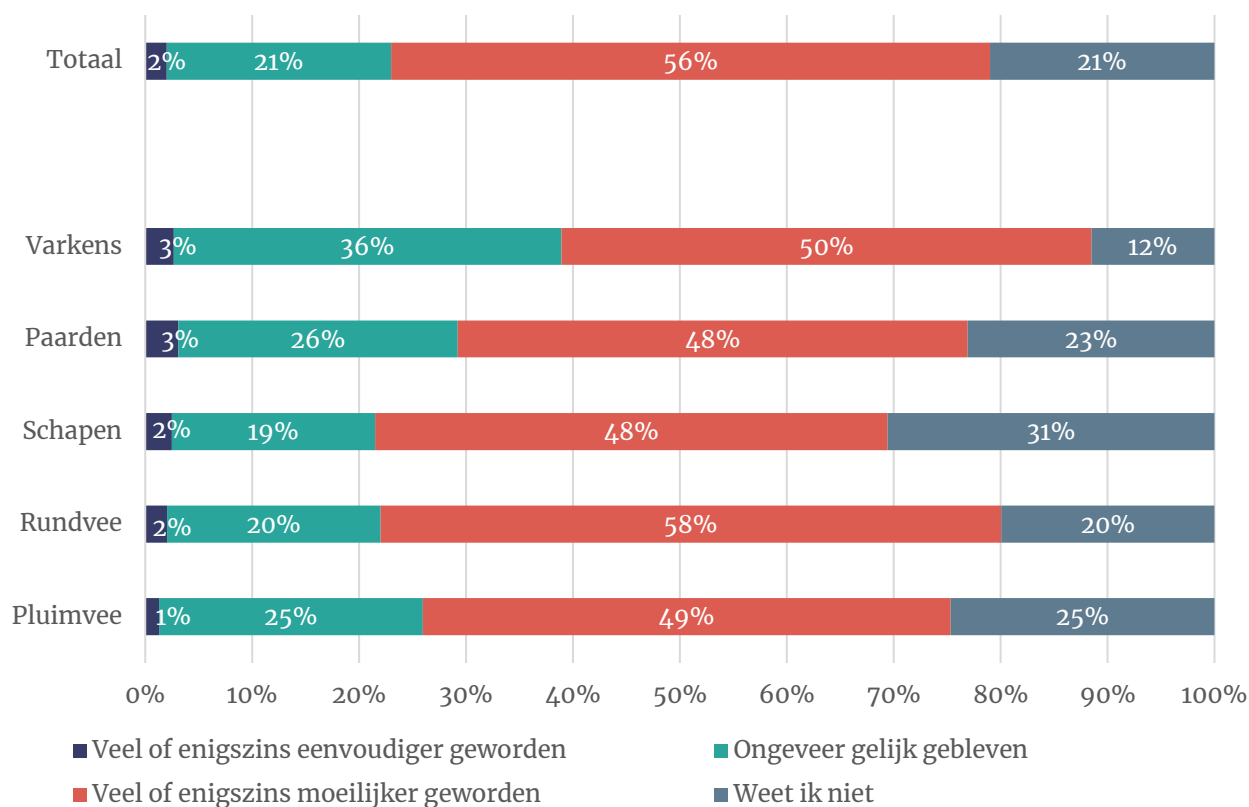
Figuur 5. Maakt u gebruik van financiering door een bank of banken? N= alle boeren: 981.

2.5 Financiering moeilijker geworden

Ruim de helft van de veeteeltbedrijven geeft aan dat het nu moeilijker is om financiering te krijgen dan in de afgelopen twee jaar.

Figuur 6. Is het eenvoudiger of moeilijker geworden financiering voor uw bedrijf te krijgen in vergelijking met twee jaar geleden? N= alle boeren: 981.

Toelichtingen bij financiering

Als we veehouders vragen om toe te lichten waarom het moeilijker is geworden om financiering te regelen zien we aantal argumentaties voorbij komen. Ten eerste denken de veehouders dat de toegenomen regeldruk voor veehouderbedrijven vanuit de landelijke overheid ervoor zorgt dat banken huiverig zijn om financiering te verlenen. Ook noemen ze de nieuwe regelgeving omtrent kapitaaleisen voor banken zelf (Basel IV) als bemoeilijking. Een aantal boeren zijn teleurgesteld dat banken alleen nog kijken naar rendement en niet meer naar onderpand bij het verstrekken van een lening.

Een deel van de boeren wijt de financieringsmoeilijkheden aan de slechte financiële vooruitzichten in de agrarische sector. Sommigen noemen daarbij specifiek de lage marktprijzen voor melk en vlees. Ten slotte zeggen enkele veehouders dat het imago van de agrarische sector de afgelopen jaren sterk is verslechterd en dat dit een negatieve uitwerking heeft op de financieringsbereidheid van de banken.

Strengere regelgeving voor landbouw

“Door alle onzekerheden rondom overheidsbeleid willen banken minder mee in ondernemersplannen van boeren.”

Rund en ander vee

“4 jaar bezig geweest om de melkrobots te financieren. Ruim 8 jaar in bijzonder beheer gezeten bij de Rabo omdat we grotendeels boeren op pachtgrond. Uiteindelijk naar een andere bank overgestapt om de investering in melkrobots te kunnen doen. Ben zeer blij van de Rabo af te zijn en nu bij de ABN Amro te zitten, maar het was wel een heel moeizaam proces. Het lijkt er meer op dat we niet eens meer de kans krijgen om fatsoenlijk te ondernemen, want elke paar maanden zijn er wel weer veranderende regels en wetgeving richting de veehouderij (Fosfaatrechten/grondgebondenheid/stikstof-geneuzel etc. etc.) waardoor de banken de melk optrekken. De overheid frustreert gewoon het ondernemen in de veehouderij gigantisch zonder dat ze het zelf doorheeft.”

Rundvee

“Bank weten dat het rendement zeer laag is in melkveehouderij. En ze weten ook dat er continu veranderde regelgeving komt uit den haag met daardoor een kostprijsverhogend effect voor de veehouder.”

Rundvee en ander vee

“De banken zijn bang dat ze dat geld nooit weer terug zien en willen niet meer investeren. door de veranderende regelgeving. en omdat de boeren niet meer hun hoofdsponsor zijn, maar meer een blok aan hun been. bv in pluimveerechten. wij moeten elk jaar leasen, maar willen graag zo nu en dan een potje kopen, zodat we ze op een gegeven moment zelf in handen hebben, maar de bank wil het bedrag in 15 jaar terug en omdat we natuurlijk al meer hypotheeken hebben lopen willen ze dit niet aan. terwijl ons onderpand meer dan genoeg oplevert.”

Ander vee

Strengere regelgeving voor banken

“Bank eist meer formulieren op, om meer inzicht in het bedrijf te krijgen. door de regelgeving is het lastiger voor banken om financiering te geven vooral te maken met verplicht aflossen.”

Rundvee en ander vee

“Banken hanteren strengere normen.”

Rundvee

“Aanvullende eisen banken, waterschappen gemeentes en maatschappij maken financiering vraagstuk veel gecompliceerder en met bijbehorende kosten wordt de lasten extra verzwaard.”

Rundvee

“Basel normen die banken zijn opgelegd. En geen rendement in de sector.”

Rundvee

“Banken hebben te maken met de Basel-akkoorden. Dit werkt door in de eisen die ze stellen m.b.t. een financiering.”

Rundvee

Banken kijken niet (meer) naar onderpand

“Bank kijkt meer naar rendement en minder naar onderpand”

Rundvee

“Bank kijkt alleen maar naar inkomen en niet naar onderpand.”

Rund en ander vee

“Toen makkelijker, nu moet er duidelijker financieel goed gedraaid worden, en ook op de langer termijn. Onderpand telt minder mee.”

Rund en ander vee

Slechte financiële vooruitzichten

“Als de financiële resultaten minder worden doet de bank ook moeilijk. Ook de bank ziet wat de sector boven het hoofd hangt.”

Rundvee

“Banken financieren liever grote bedrijven met grote leningen als een klein bedrijf met een paar ton financiering. Daar zit te weinig verdien capaciteit op voor hen.”

Ander vee

“Als je het eeuwigdurende groeimodel loslaat ben je niet meer interessant voor een bank omdat je dan loskomt van het telkens maar financieren van groei.”

Rundvee

“Banken hebben niet zoveel vertrouwen meer in de voortgang van een gezond veeteelt bedrijf door de politiek.”

Rundvee

Lage marktprijzen

“Bijzonder slechte prijzen, de prijs voor melk was 30 jaar geleden hoger als nu, ondanks de inflatie, maw de kosten zijn gestegen, en als gevolg van het zwalkende overheidsbeleid zal dat nog erger worden, en de prijs is gedaald.”

Rundvee

“Bank is kritischer Melkprijs blijft achter Kosten stijgen.”

Rundvee

“Omdat het vlees en de melk onvoldoende opleveren, de verkoopprijs is lager als de kostprijs.”

Rund en ander vee

Verslechterd imago

“Als de politiek negatief gaat doen over bestaansrecht van boeren in Nederland, dan is het logisch dat banken voorzichtiger worden.”

Ander vee

“Banken hebben geen vertrouwen meer in de landbouw.”

Rundvee

“De bank zei zelf meneer u zit in de verkeerde sector, na dat ik vroeg of ik wat geld bij kon lenen.”
Ander vee

“Doordat de landbouw/veeteelt steeds in een slecht daglicht worden geplaatst willen de banken geen risico's meer nemen.”
Rundvee

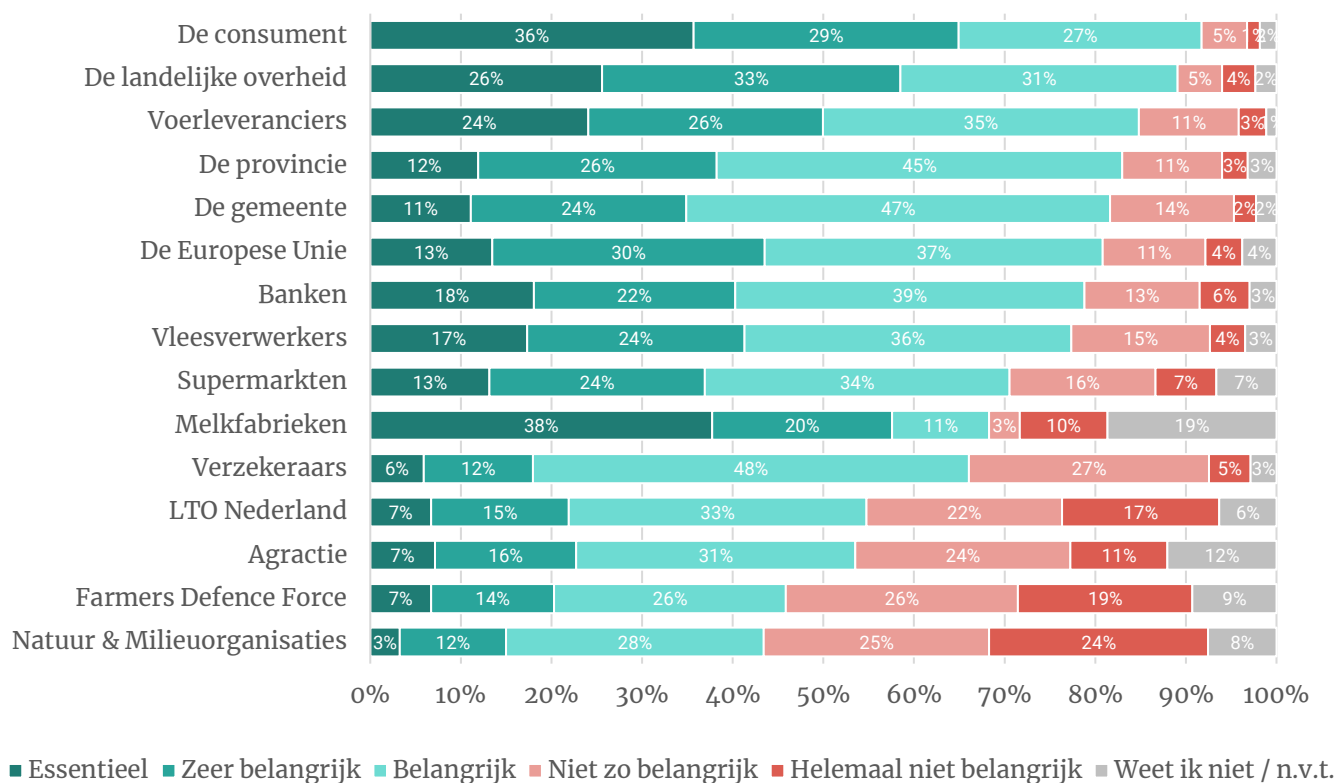
2.6 Consument is belangrijkste schakel

We vroegen veeboeren welke organisaties (of groepen) belangrijk voor hun bedrijfsvoering zijn en vervolgens of deze organisaties als positief of negatief worden ervaren (zie 2.7).

De consument is een zeer belangrijke schakel voor veehouders. Slechts zes procent van de boeren noemt de consument niet zo of helemaal niet belangrijk. Ook beschouwen boeren overheidsinstellingen (de landelijke overheid, provincie, gemeenten en EU) als belangrijk. Dit geldt vooral voor de landelijke overheid. Melkfabrieken wordt door het grootste percentage (38%) als essentieel gezien.

Veehouders zien actiegroepen, zoals Agractie en Farmers Defence Force, als relatief onbelangrijk voor hun bedrijfsvoering. Datzelfde geldt voor natuur- en milieuorganisaties.

Figuur 7. Hoe belangrijk zijn de bedrijven, organisaties en groepen in onderstaande matrix voor u? Dragen deze bedrijven, organisaties en groepen positief, neutraal of negatief bij aan uw bedrijfsvoering?
N= alle boeren: 981.

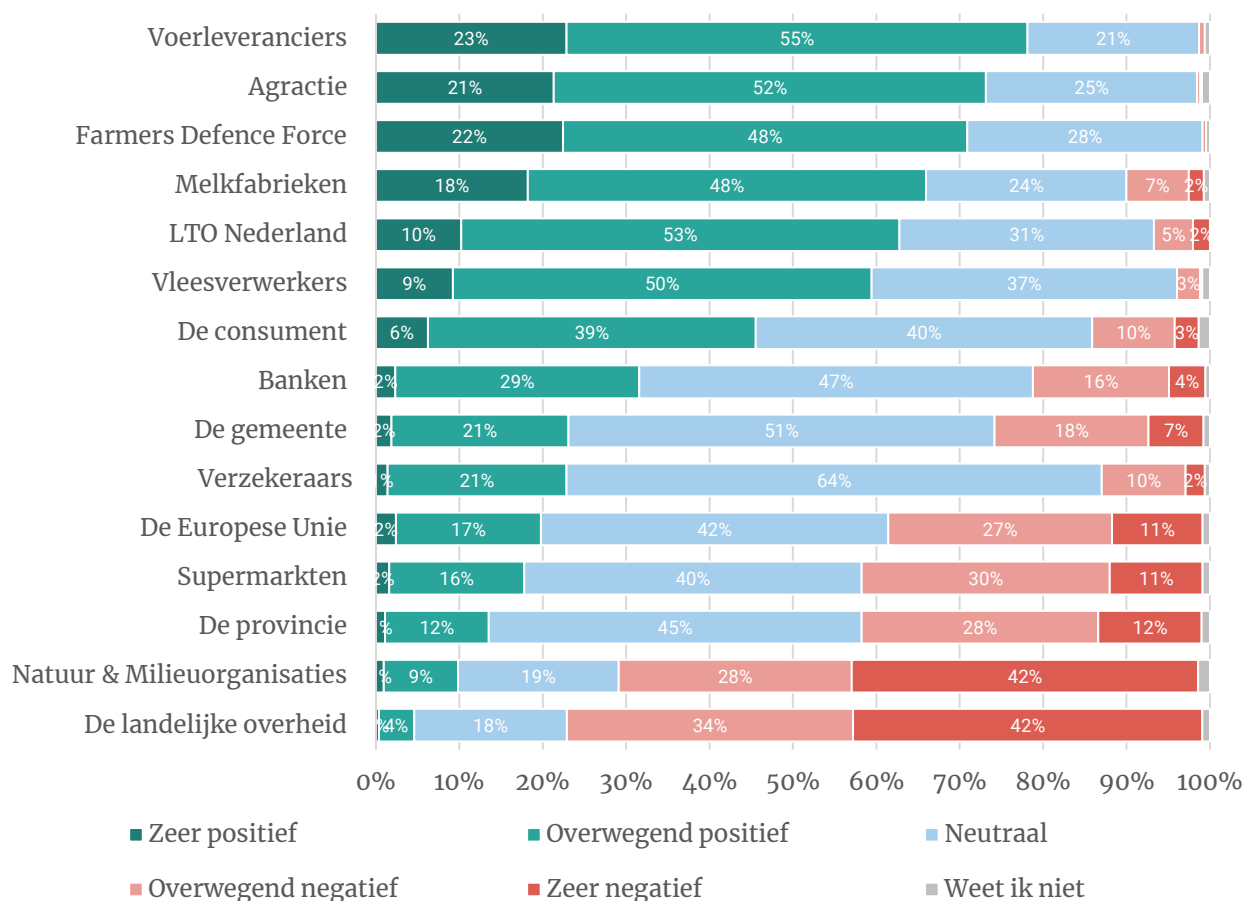

2.7 Veehouders negatief over overheid

We vroegen veehouders of de organisaties die zij belangrijk achten een positieve of negatieve bijdrage spelen in hun bedrijfsvoering. Veehouders staan positief tegenover belangrijke schakels in het productieproces zoals voerleveranciers, melkfabrieken en vleesverwerkers. Ook actiegroepen Agractie en Farmers Defence Force kunnen op brede steun rekenen vanuit de boeren. Slechts een procent denkt dat laatstgenoemde organisatie een overwegend negatieve bijdrage levert aan de bedrijfsvoering.

Bijna de helft van de boeren ziet de consument als positieve bijdrage. Voor banken (31%) en verzekeraars (23%) ligt dit aandeel lager. De bijdrage van overheidsinstanties wordt als sterk negatief beschouwd, al vormt de gemeente hier een uitzondering op (23% positief, 25% negatief). Vooral de landelijke overheid is impopulair. Drie op de vier boeren vinden dat de overheid een overwegend of zeer negatieve bijdrage levert aan de hun bedrijfsvoering.

Figuur 8. Kunt u voor elke organisatie die belangrijk is voor u, aangeven of deze organisatie positief, negatief of neutraal bijdraagt aan uw bedrijfsvoering? N min = 426, N max = 900.

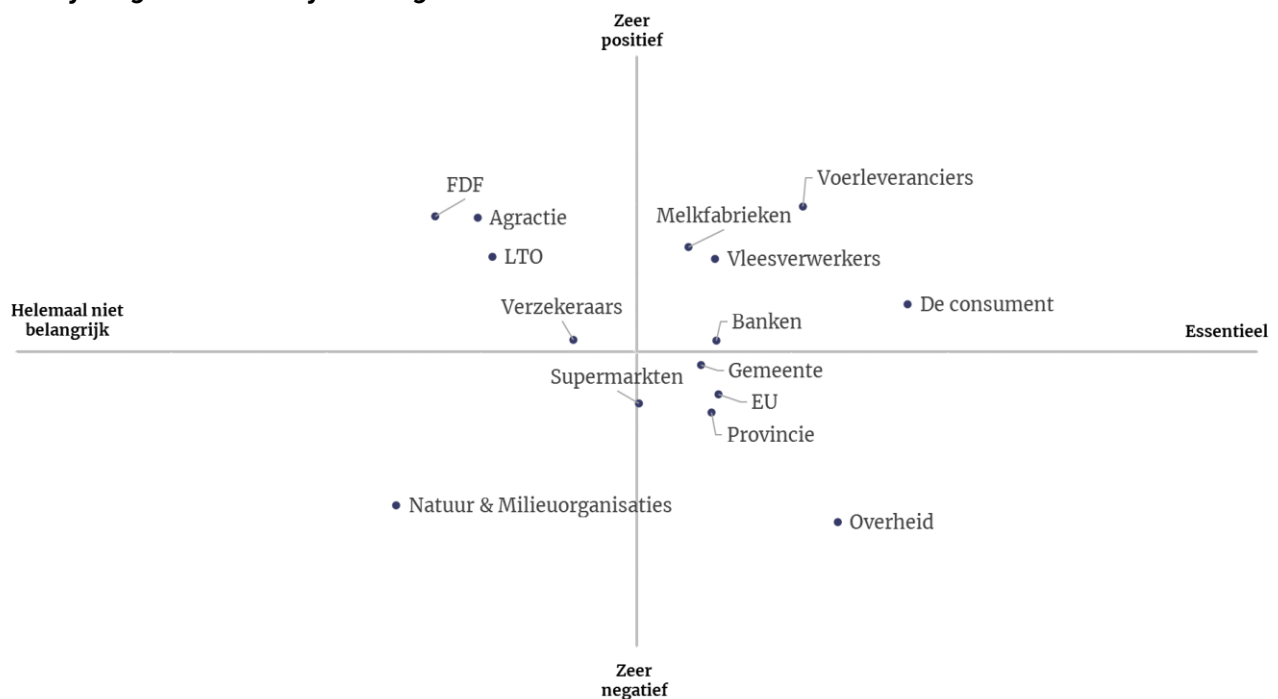
Overheid is 'dissatisfier'

Als we de uitkomsten uit bovenstaande twee vragen samennemen krijgen we onderstaande figuur. In een oogopslag wordt duidelijk dat veeboeren – in hun eigen beleving – het moeten hebben van voerleveranciers, melkfabrieken, vleesverwerkers, banken en de consument, zeg maar: de markt. Terwijl de overheid (landelijk, provincie, gemeente, EU) belangrijk is voor de boeren, maar – per saldo – op een negatieve manier bijdraagt aan de bedrijfsvoering.

Belangenorganisaties als FDF, Agractie en LTO Nederland zijn iets minder belangrijk, maar boeren ervaren hun werk als positief.

Bij de natuur- en milieuorganisaties ligt dit precies andersom: ook niet zo belangrijk, negatieve bijdrage.

Figuur 9. Op x-as: Hoe belangrijk zijn de bedrijven, organisaties en groepen in onderstaande matrix voor u? Dragen deze bedrijven, organisaties en groepen positief, neutraal of negatief bij aan uw bedrijfsvoering? Op y-as: Kunt u voor elke organisatie die belangrijk is voor u, aangeven of deze organisatie positief, negatief of neutraal bijdraagt aan uw bedrijfsvoering? N= alle boeren: 981.

Open antwoorden over actoren

Overheidsinstanties

Veehouders zijn het meest kritisch op de landelijke overheid. Ze voelen zich onbegrepen door 'Den Haag' en zien de overheid als onbetrouwbaar, besluiteloos en onkundig.

Alles wat met overheid te maken heeft ervaar ik als zeer negatief. De onkunde die in Den Haag zit is enorm groot. Als je bv Jesse Klaver op tv hoort zeggen dat stikstof vergif is voor een plant dan denk ik wat doe je daar. En zo gaat het dagelijks vooral van links komt een hoop onzin.

Rundvee

Als individuele boer heb je geen poot om op te staan. De overheid heeft geen stabiel beleid, we staan met de rug tegen de muur, we wilden mee veranderen en maken ons ook zorgen over het klimaat, maar krijgen totaal geen ruimte, worden niet gehoord om hierin mee te denken.

Rundvee

*De ervaring met vooral de landelijke overheden is zeer slecht. Ik kan niet begrijpen dat ze zo met boeren en ook met burgers omgaan.
Rund- en ander vee*

*De laatste jaren ervaren we de overheid als zeer negatief. Het stikstofprobleem komt NIET van de boeren. Boeren zijn geen stikstofvervuilers is in de coronacrisis gebleken. Stikstofvervuiling komt van de vele auto's, industrie en vliegtuigen en mensen in Nederland. Er zijn nu miljoenen koeien minder in Nederland als dertig jaar geleden.
Rund- en ander vee*

*overheid is vrij bemoeizuchtig legt veel regels op die niet goed aansluiten met de praktijk.
Rundvee*

*Overheid niet betrouwbaar, jaagt kosten niveau op. Wat niet terugverdiend kan worden. marges zijn al minimaal
Rundvee*

Actiegroepen

Over actiegroepen, vooral FDF en Agractie, zijn de veehouders een stuk positiever. Ze vinden dat deze organisaties opkomen voor de boer.

*Dankzij FDF en Agractie komt er tenminste discussie op gang en staan vierkant achter de boeren.
Rundvee*

*Er is in Nederland nog maar 1 organisatie die echt de nek voor de boer uitsteekt en dat is Farmers Defense Force
Rundvee*

*LTO Nederland is te soft op dit moment
Rundvee*

De markt

Over marktpartijen bestaat meer ambivalentie. Veehouders staan licht negatief tegenover supermarkten omdat zij vinden dat hun producten voor te weinig geld worden verkocht. Ook de consument wordt bekritiseerd omdat zij te veel eisen zouden stellen aan de producten zonder meer te willen betalen. Melkfabrieken, voerleveranciers en vleesverwerkers staan in een veel positiever daglicht.

*Consument heeft hoge eisen, maar wil niet hiervoor betalen. Supermarkten 'pikken' teveel marge in.
Rundvee*

*De groot winkelbedrijven zijn te machtig. Ze betalen te weinig en knippen de boer uit.
Rund- en ander vee*

*Supermarkten of liever de retail kopen heel goedkoop onze producten in en verkopen ze minimaal 3 keer zo duur in de winkels. Er zit een te groot gat tussen leverancier en retail. De retail heeft steeds meer eisen waar we graag aan voldoen maarde extra kosten mogen we niet doorberekenen. Supermarkten schermen vaak met fairtrade producten uit het buitenland maar vergeten te kijken in hun eigen land waarde boeren toch ook fairtrade zoude moeten worden behandeld?
Rundvee*

Zolang de consument producten uit andere landen kan kiezen in de supermarkt kan de prijs voor onze producten niet omhoog men gaat vaak voor het goedkoopste. De burger stelt eisen de consument gaat voor prijs daar gaat het fout. Als wij aan strengere eisen moeten voldoen moeten buitenlandse producten die hier niet aan voldoen niet in de supermarkt terecht komen

Rundvee

De melkfabriek zorgt direct voor inkomen en is het belangrijkste

Rund- en ander vee

Onze sectororganisaties, melkfabrieken, banken en vleesverwerkers werken keihard voor ons.

Rundveehouder

Banken en verzekeraars

Ook banken en verzekeraars worden niet duidelijk positief of negatief beschouwd. Zoals beschreven in paragraaf 2.2 is het steeds moeilijker voor veehouders om aan financiering te komen. Toch staat de bank bij een substantieel deel van de veehouders nog altijd in een positief daglicht.

Banken, melkfabriek en voerleverancier overwegend positief. Supermarkten zijn te machtig en alleen in de laagsteprijs geïnteresseerd. Media is de landbouw duidelijk negatief aan het framen.

Rundvee

Banken en verzekeraars zijn kostenposten dragen geen positieve bijdrage in de zin van de sector in een positieve bijdrage te leveren aan een structurele inkomen. Rest kan de sector in een bijdrage leveren richting consument.

Rund- en ander vee

Banken willen niet meer meewerken intrekken pas, al 3 jaar bezig voor nieuwe vergunning overheid zeer onbetrouwbaar en traag opvolger staat op het punt het bijltje erbij neer te gooien worden moedeloos van het onrecht

Rund- en ander vee

Natuur- en milieuorganisaties

Over natuur- en milieuorganisaties zijn de boeren het roerend eens: zij spelen een duidelijk negatieve rol.

Belangrijk is dat er organisaties zijn die objectief vertellen wat er speelt. Negatief zijn de meeste milieuclubs die constant ons proberen te framen waardoor we zelfs te maken krijgen met bedreigingen aan ons huisadres terwijl we juist heel druk zijn met instandhouding van het landschap en het weidevogelleven en hiervoor weinig tot geen vergoeding ontvangen.

Rundvee

Boeren worden beschuldigd van stikstofuitstoot. Dierenwelzijn organisaties promoten vegetariërs en beschuldigen boeren dat er dierenleed is.

Rund- en ander vee

De maatschappelijke druk vanuit Natuur en milieuorganisaties legt nogal een druk op de bedrijfsvoering omdat zij de consument beïnvloeden.

Rundvee

3 Veeteelt, klimaatproblematiek, attitudes

3.1 Zorgen om het klimaat

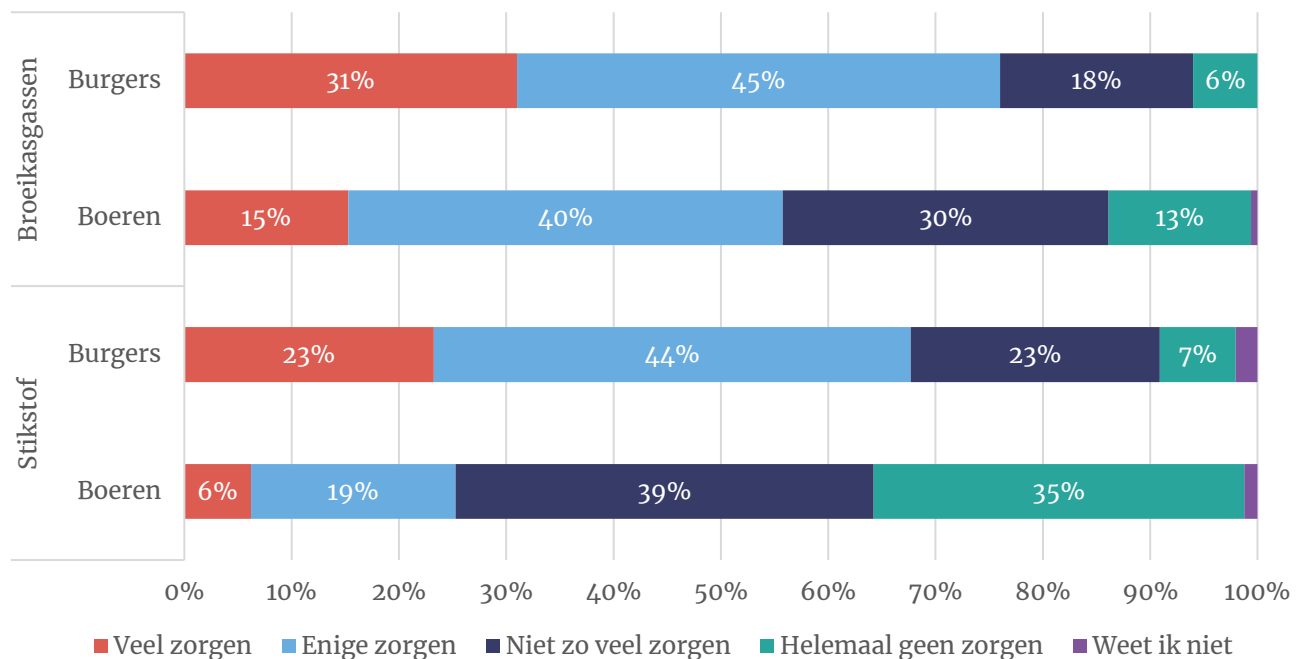
Ruim de helft van de veeboeren maakt zich (enige) zorgen over de uitstoot van broeikasgassen, de klimaatverandering en de effecten daarvan voor het milieu, tegenover 76 procent van de burgers.

Bijna drie op de tien boeren (29%) vinden dat het kabinet meer moet doen om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen, tegenover ruim zes op de tien burgers (64%).

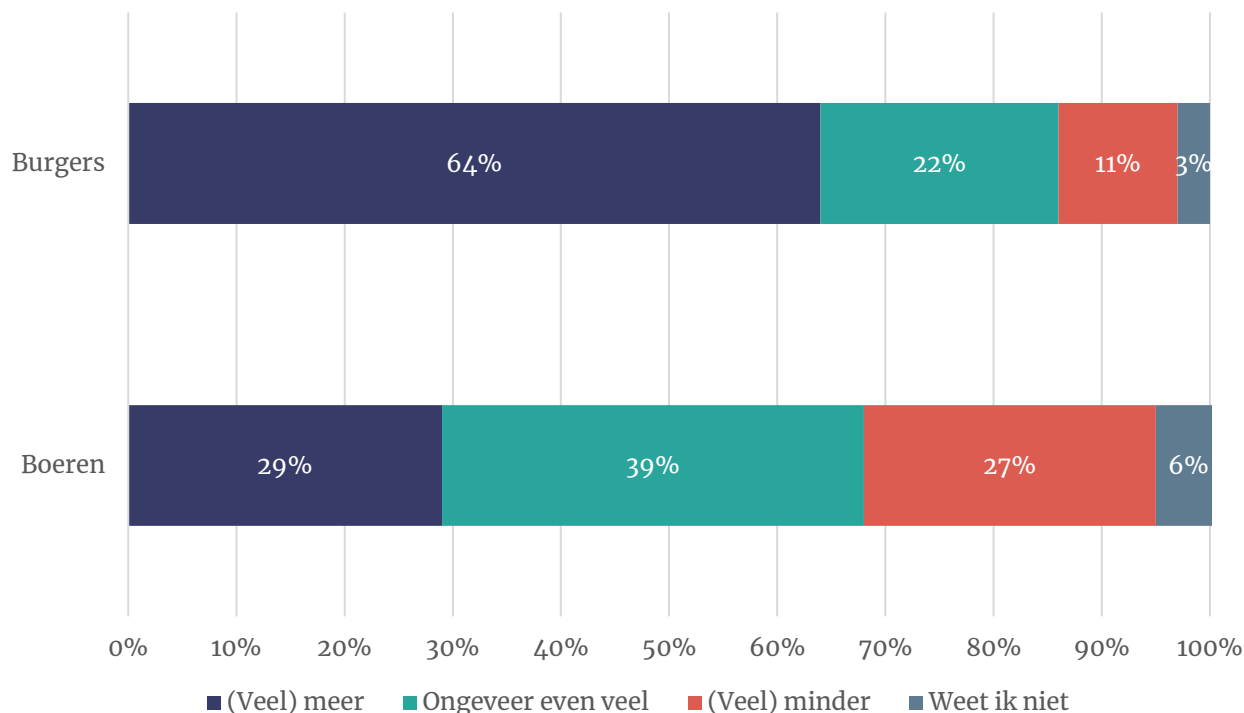
Klimaatverandering lijkt op basis van dit onderzoek voor de burgers een urgenter probleem te zijn dan voor de boeren.

Over het stikstofprobleem maken iets minder mensen zich zorgen. Onder burgers ligt het percentage op 67 procent en van de boeren maakt een kwart zich zorgen over de uitstoot van stikstof en de impact daarvan. Het is dan ook niet verwonderlijk dat 82 procent van de boeren achter de protesten staat tegen de stikstofmaatregelen. Driekwart van de boeren denkt dat de meerderheid van de Nederlanders achter de boerenprotesten tegen de stikstofmaatregelen staan, terwijl dit in werkelijkheid geldt voor 38 procent van de burgers. Hier is dus sprake van een discrepantie tussen de ideeën die de boeren hebben over de mening van de burgers ten aanzien van de boerenprotesten en hoe het werkelijk is.

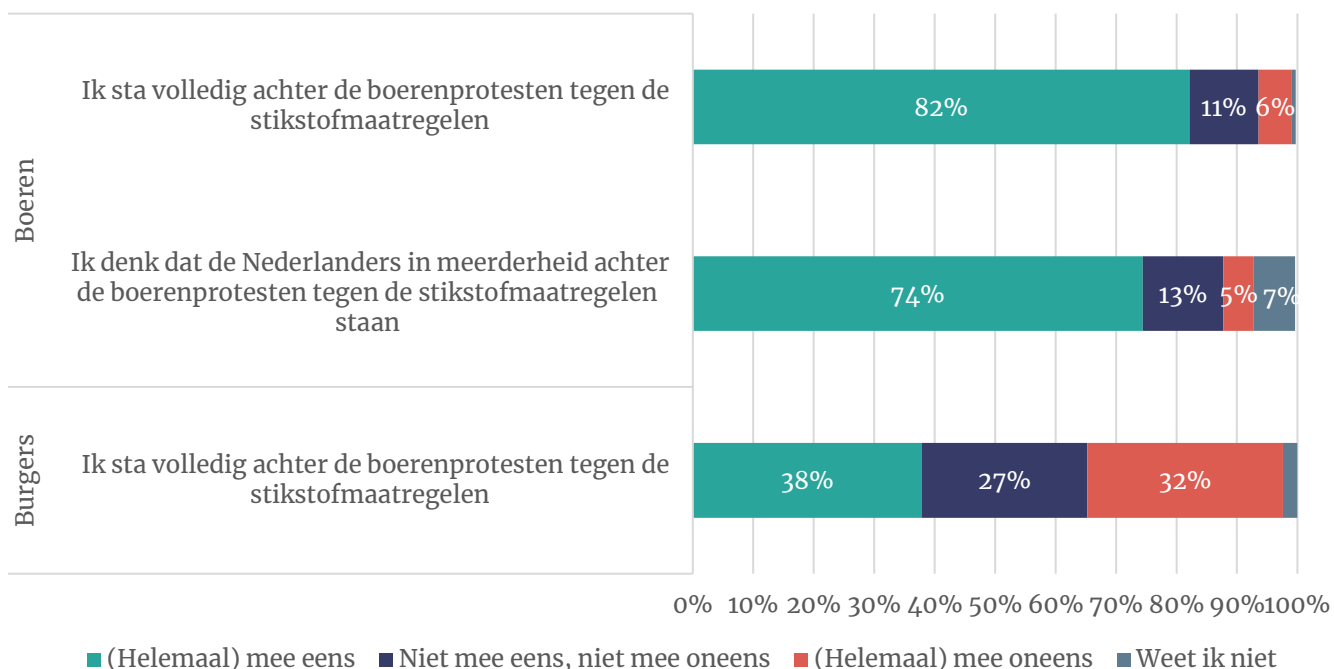
Figuur 10. In hoeverre maakt u zich zorgen over de uitstoot van ... en de impact daarvan op het milieu? Boeren N=allen: 981, burgers N broeikasgassen = 1.062, N stikstof = 992.

Figuur 11. Vindt u dat een volgend kabinet, meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen? Boeren N=allen: 981, burgers N broeikasgassen =1.062, N stikstof = 992.

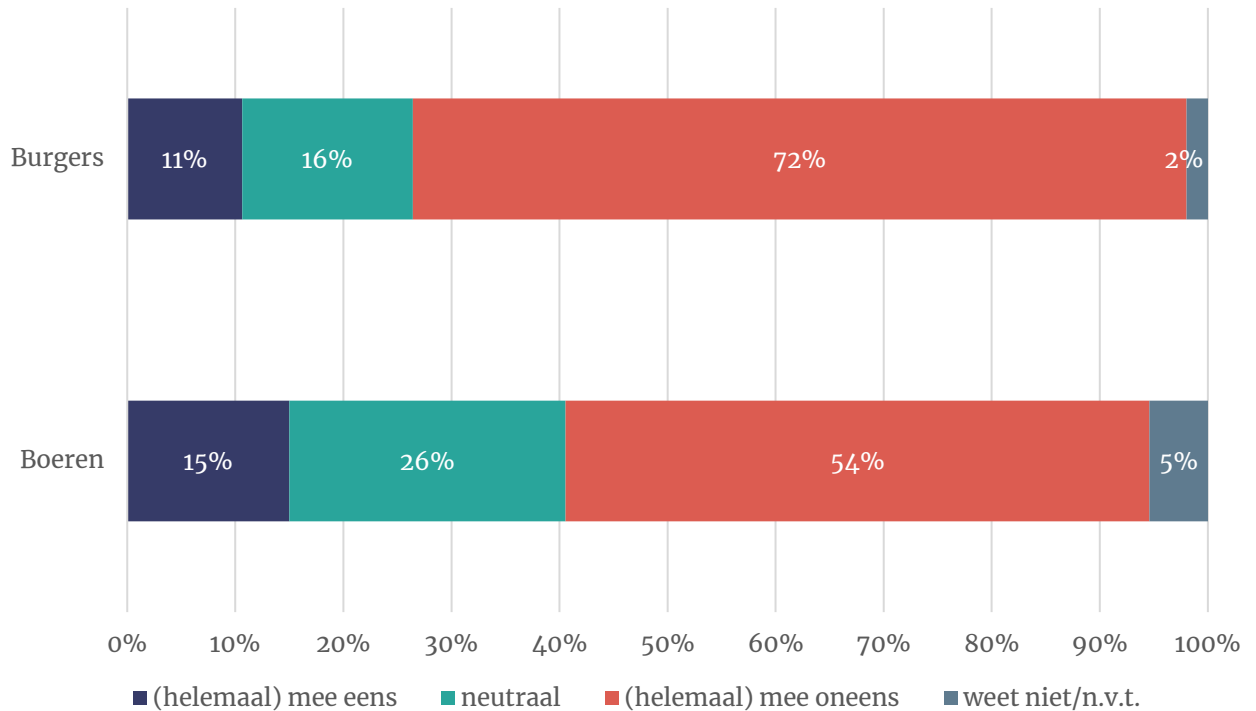

Figuur 12. Stellingen over de boerenprotesten vanuit perspectief boeren en burgers. Boeren N=allen: 981, burgers N=allen: 2.054.

De meerderheid van de boeren en de burgers zijn het erover eens dat de opwarming van de aarde de verantwoordelijkheid is voor de mens. Burgers zijn wel iets stelliger. Elf procent van de burgers denkt dat de mens niet verantwoordelijk is voor de opwarming van de aarde. Vijftien procent van de boeren deelt deze mening.

Figuur 13. "De mens is niet verantwoordelijk voor de opwarming van de aarde.". Boeren N=allen: 981, burgers N=allen: 2.054.

3.2 Meningen van boeren en burgers over veeboeren en stikstof

We legden een aantal stellingen zowel aan de boeren als aan de burgers voor. Hieruit komt een beeld naar voren van boeren die zich niet gehoord en onbegrepen voelen. Veeboeren hebben het gevoel dat ze al lang doen wat ze gevraagd wordt, maar dat ze harder worden aangepakt dan ander sectoren. Burgers leven ten dele met ze mee, maar er is op meerdere punten sprake van een discrepantie tussen de veeboeren en ‘het volk’. Zie ook figuur 14b.

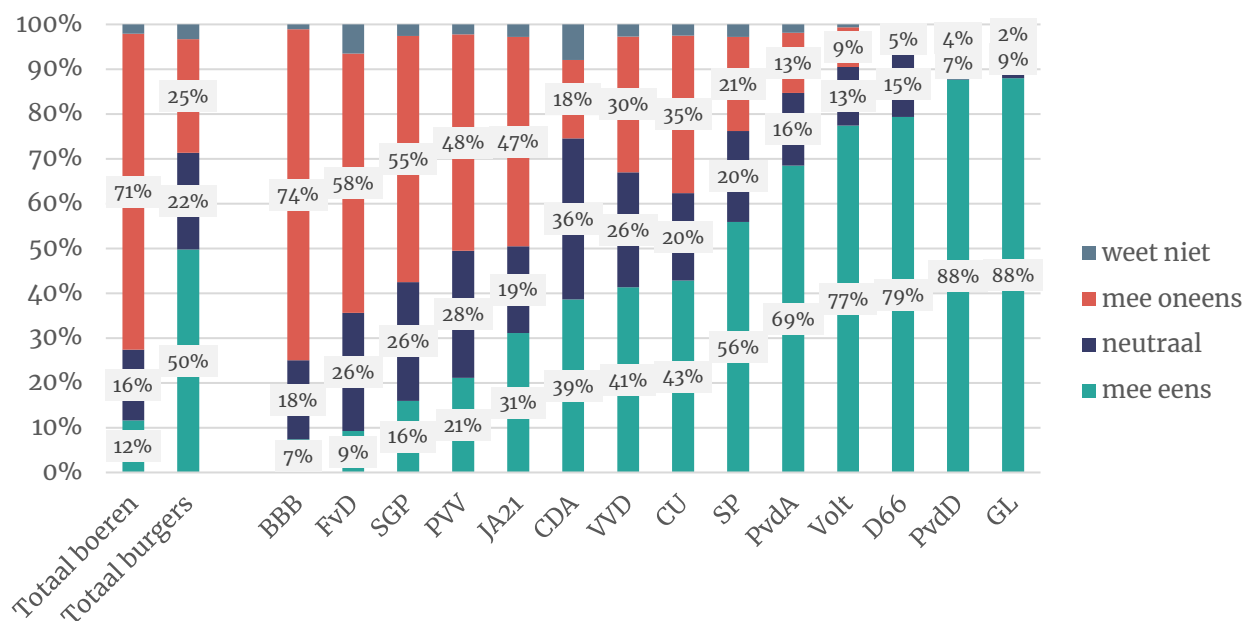
Negen op tien boeren (89%) vinden dat boeren in Nederland niet de erkenning krijgen die zij verdienen. Zestig procent van de burgers is het daarmee eens. Bijna negen op de tien boeren vinden dat de overheid niets begrijpt van hun positie. Vier op de tien burgers vinden dit ook. Voor boeren (93%) staat ook buiten kijf dat veehouderij in vergelijking met andere sectoren, zoals de industrie en de luchtvaart, onevenredig wordt belast als het gaat om stikstofreductie. De meerderheid (58%) van de burgers deelt deze mening.

Over het inkrimpen van de veestapel lopen de meningen verder uiteen. De helft (50%) van de burgers is het eens met de stelling “De Nederlandse veestapel moet krimpen”, terwijl van de veeboeren slechts een op negen (12%) het hiermee eens is.

Wat opvalt is dat kiezers van alle middenpartijen (inclusief CDA, VVD, CU) per saldo achter het inkrimpen van de veestapel staan. Of anders gezegd, van deze kiezers is het aandeel dat vóór inkrimping is groter dan het aandeel dat hiertegen is. Van de kiezers die in maart op CDA stemden is bijvoorbeeld 44 procent het eens met deze stelling, 24 procent niet. Kijken we naar de huidige politieke voorkeur (figuur 14a), dan blijkt dat 39 procent van de CDA-achterban het ermee eens is, 18 procent niet.

Kiezers van de linkse en progressieve partijen vinden in ruime meerderheden dat de veestapel moet krimpen. Kiezers die geen inkrimping van de veestapel willen, stemmen overwegend BBB, FvD, SGP, PVV of JA21.

Figuur 14a. “De Nederlandse veestapel moet krimpen (het aantal dieren dat gehouden wordt voor vlees moet minder worden)” In welke mate bent u het eens of oneens met deze stelling?”. Basis: boeren n=981 (alleen ‘totaal’ gegeven), burgers, n= 2.054 (totaal en uitgesplitst naar huidige politieke voorkeur).

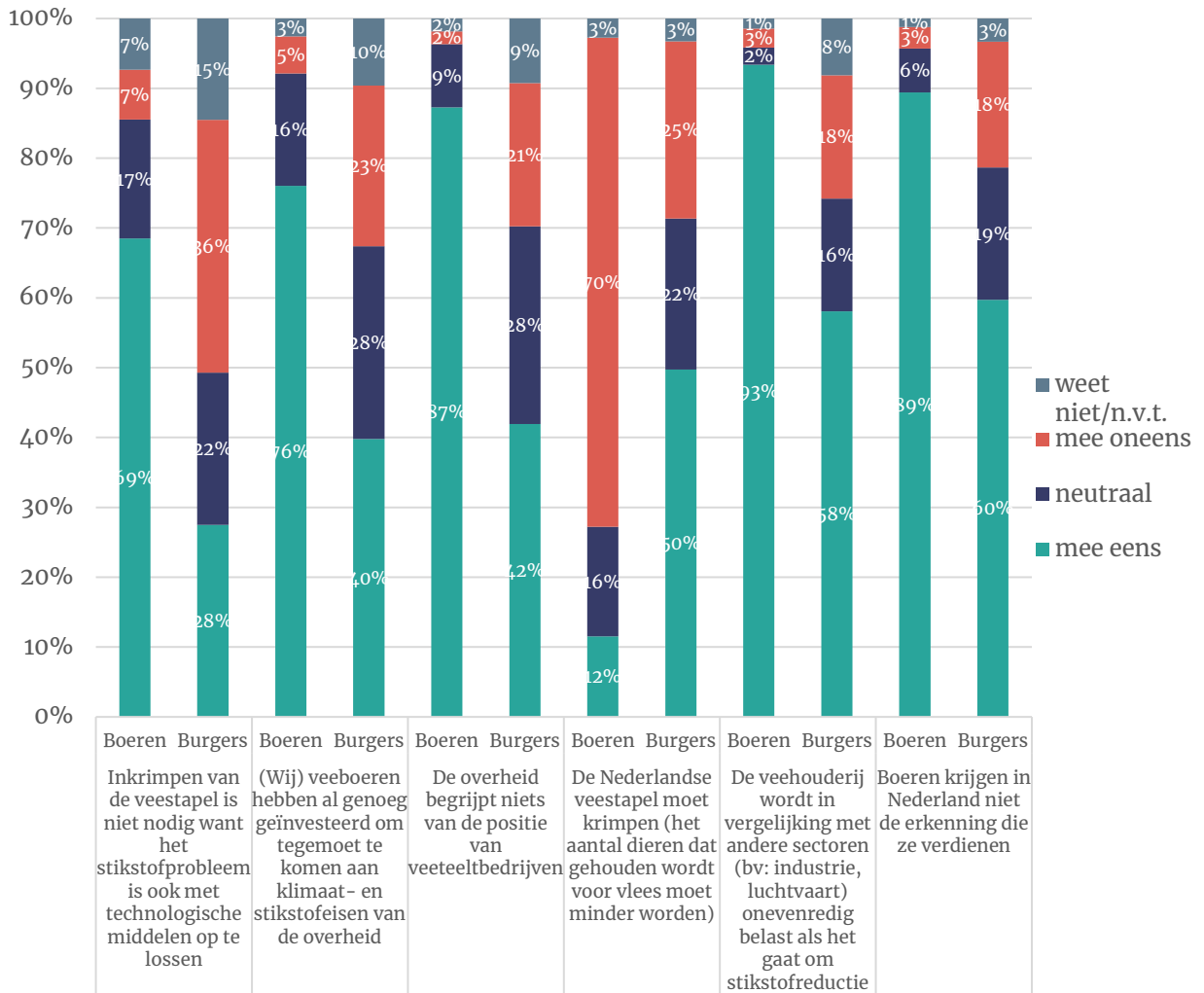

Drie op de vier boeren stellen dat ze al genoeg hebben geïnvesteerd om tegemoet te komen aan de klimaat- en stikstofeisen van de overheid. Burgers zijn ook hier meer verdeeld: 42 procent is het (helemaal) eens en 21 procent (helemaal) oneens.

Ten slotte stellen zeven op de tien boeren technologische middelen de stikstofproblematiek kunnen oplossen waardoor een inkringing van de veestapel niet nodig zou zijn. Burgers zijn hier minder van overtuigd: 28 procent is het (helemaal) eens en 36 procent (helemaal) oneens.

Figuur 14b. Stellingen over de positie van de veeboeren vanuit perspectief boeren en burgers.

Boeren N=allen: 981, burgers N=alle

n: 2.054.

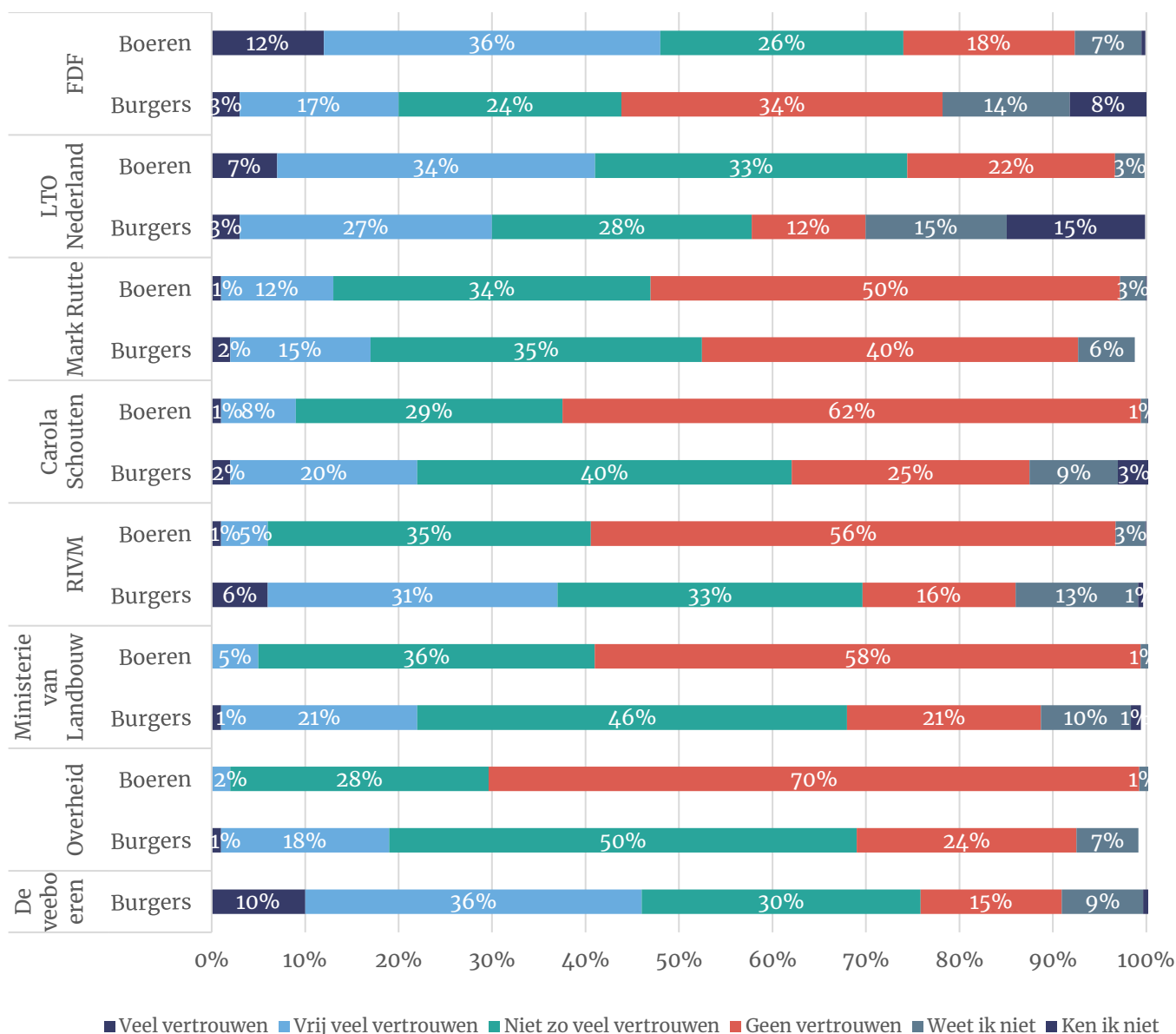

3.3 Helpt boeren vertrouwt FDF

Veehouders hebben in het algemeen niet zo veel vertrouwen in de landelijke overheid (98% heeft niet zoveel of helemaal geen vertrouwen in de overheid) als het gaat om het landbouwbeleid en de positie van de veeboeren daarin. Ook het ministerie van Landbouw, minister Carola Schouten en premier Mark Rutte komen niet zo goed uit de bus. Een zeer ruime meerderheid geeft aan niet zoveel tot geen vertrouwen te hebben in deze personen en instanties. Belangenorganisatie Farmers Defence Force en ondernemersorganisatie LTO, daarentegen, hebben van veel meer boeren het vertrouwen: respectievelijk 48 procent wel, 18 procent niet, en LTO: 41 procent wel en 22 procent niet.

Burgers zijn – al moeten ze ook vaak het antwoord schuldig blijven – positiever over RIVM, de landelijke overheid, Rutte en Schouten. Daarentegen zijn relatief grote delen negatief over FDF. In de veeboeren heeft het grootste deel van de burgers vertrouwen.

Figuur 15. Vertrouwen van boeren en burgers in organisaties en personen als het gaat om het landbouwbeleid en de positie van veeboeren. Boeren N=allen: 981, burgers N=allen: 2.054.

3.4 Wat verwacht de veeboer van de overheid?

Een substantieel deel van de boeren vindt dat de lasten van het klimaatbeleid eerlijker moeten worden verdeeld. Veel komt nu op hun bordje terecht terwijl andere sectoren nauwelijks getroffen worden, vinden zij. De industrie en de luchtvaartsector worden hierbij als voorbeelden genoemd. Een ander advies dat vaker terugkomt is dat de overheid zou moeten inzetten op minder consumptie en/of bevolkingskrimp. Alleen dat kan ervoor zorgen dat we minder gaan uitstoten denken de boeren.

Anderen verwerpen het idee van klimaatbeleid volledig. Zij geloven niet dat de aarde opwarmt door toedoen van de mens (15%) of vinden de rol die Nederland hierin speelt te klein. Een ander deel van de boeren stelt zelfs dat de veehouderij een positief effect heeft op het milieu, en dat de overheid de informatie waar zij zich op baseert dus moet herzien.

Lasten eerlijk verdelen

“1 lijn trekken met de industrie als de boeren alleen voor eigen land moeten leveren dan, de industrie ook, zij zijn misschien wel de grootste vervuilers. Het is alleen maar de boeren die het volgens hen verkeert doen. Neem nou een voorbeeld als het gaat om het kalf dat bij de moeder moet blijven, prima maar als ik dan kijk naar de baby en de moeder dan hier ook 1 lijn trekken. Kalf 1 jaar bij de koe en de baby 1 jaar bij de moeder want ze zijn amper opgedroogd of ze moeten naar een creche. wat staat er in nederland bovenaan de mens of het dier. In noord korea heb je onderdrukking maar in nederland verkapte onderdrukking wat in mijn ogen 10 maal erger is en dat is wat de boeren voelen.”

Veehouder (ander vee)

“Als je de stikstof aan wilt pakken. Pak dan de grote multinationals in het Randstad gebied aan. Daar zit de extreme vervuiling, niet bij de boeren. Dat is vorig jaar wel gebleken, toen heel veel stil lag tijdens de eerste 'lockdown'. Dat was toen precies in de periode dat de boeren juist bezig waren met op het land bezig te zijn. En toen was er dus veel minder stikstof uitstoot.”

Ander vee

“Aantal koeien is vergeleken met 50 jaar geleden afgenomen. Wij hebben een natuurlijke kringloop van langere periodes. Industrie (en consumenten gedrag) is de laatste 50 jaar explosief gegroeid. Deze sectoren vervuilen door onnatuurlijke processen, maar worden door sterke lobby's en grote zakken geld uit de wind gehouden. Heb het lef om industrie en consument aan te pakken. Ook als het ten koste gaat van jullie kamerzetels. Veeboeren hebben de laatste 30 jaar als 60% van de uitstoot gereduceerd. Nu zijn de grootmachten als Schiphol (jammer burger, maar 1x per 5 jaar met vliegtuig op vakantie???) aan de beurt. Laat de familiebedrijven inoveren en met rust.”

Rundvee en ander vee

“Dat de stikstof probleem nu geheel bij de landbouw wordt neer gelegd vind ik opgepast , daar er vorig jaar een lockdown was en geen vliegverkeer en weg verkeer dat toen de lucht duidelijk schoner werd en de agrarische tak gewoon op peil bleef. nu alles weer op gang komt de vervuiling weer oploopt, en wij daarvoor weer de schuld krijgen vind ik opgepast .en door stikstof in te krimpen en bedrijven te dwingen te stoppen voor woningbouw ruimte te geven eveneens. terwijl wij overtuigd zijn dat we als sector een eerlijker product kunnen maken, ten opzichten van buitenland daar de regels anders of minder streng is het dan de bedoeling van de overheid om hele landbouw uit Nederland weg te doen, en dan de producten uit buitenland te importeren die wij nu niet eens mogen maken??? ook zeker als het gaat om antibiotica gebruik ..”

Ander vee

“Begin bij industrie, luchtvaart en verkeer. Hier is echt veel te behalen. Nederland word een grote stad met het platteland als park. Misschien is overbevolking wel het probleem. Veel mensen in een hoekje van europa drukken is geen oplossing. Er zijn veel bosbranden op de wereld, misschien hier iets aan doen??? Het gaat om wereldklimaat en niet alleen nederland.”

Rundvee

“CO2 uitstoot wordt bijna geheel op het bordje van de landbouw gelegd terwijl in de coronatijd minder gereisd werd de lucht nog nooit zo schoon is geweest en de boer gewoon zijn werkzaamheden deed. De landbouw maakt veel gebruik van restproducten welke bij de voedselproductie overblijft>sojaschroot, bierbostel enz. Als dit wegvalt zal meer ingevoerd voedsel meer gaan kosten, de consument wil dit niet betalen. Andere bedrijven hebben geen milieuvergunning, deze zijn nooit in kaart gebracht. Een biocentrale gesubsidieerde houtkap vanuit regenwouden invoert, meer CO2 en andere viezigheid uitstoot dan de landbouw samen en de milieuvergunning krijgt. Oneerlijk dat de regelgeving hier in Nederland zwaarder is dan in de omringende landen. De voedselvoorraad wereldwijd is 11 weken hoe willen wij in de mensen Voeden? Grond waar voedsel kan worden geproduceerd neemt wereldwijd in groot tempo af. Door landbouwgrond in te wisselen voor woningbouw/natuur zal de voedselvoorraad alleen verder doen afnemen.”

Ander vee

Inzetten op minder consumptie/bevolkingskrimp

“Als je wat wil doen, spiegel dan de bevolking maar voor dat niet alles meer kan. Simpelweg simpeler gaan leven zorgt voor minder belasting van het milieu. Nu willen ze vooral uitstoot compenseren.”

Rundvee

“Boeren weggagen om vervolgens huizen te bouwen en de vrijkomende vergunningen aan de industrie te verlenen helpt niks. Het oude 'een beter milieu begint bij jezelf' zou weer ingevoerd moeten worden. Minder autorijden, minder vliegverkeer en vooral eet lokale producten. Nederlandse landbouwproducten zijn ten alle tijden beter voor het milieu dan de import van soja, avocado's en vlees uit landen ver weg in de wereld die met vervuilende boten en vliegtuigen vervoerd worden. De supermarkten zouden verplicht moeten worden om het overgrote merendeel van hun producten van Nederlandse bodem aan te bieden. Het is vreemd dat de nederlandse boeren met hun aardappels blijven zitten omdat de aardappels uit oost-europa goedkoper zijn. Minder vervoer = minder uitstoot = minder vervuiling.

Als boeren teveel uitstoten komt dat door de overbevolking op de wereld en de bijbehorende voedselbehoefte, niet door de hoeveelheid productie van de boeren.”

Ander vee

“De enige die klimaat beschadigd is de mens kabinet zou in moeten zetten op beperking groei van aantal mensen in Nederland en vooral in de wereld weg met kindertoeslag en bij meer dan twee kinderen hogere belasting meer inzetten op een efficiënte landbouw, betere benutting van mineralen en minder kunstmeest ondersteuning innovatie (kraken van mest enz) natuur heel strak definiëren en misschien afscheid nemen van planten die zich niet kunnen handhaven in Nederland en ondersteunen van natuur die zich wel thuisvoeld in Nederland.”

Rundvee

Neem afscheid van (huidig) klimaatbeleid

“Accepteer dat Nederland te klein is om alle doelstellingen te realiseren. Mijns inziens lijkt het me verstandig om afscheid te nemen van bepaalde dier- en plantensoorten. Sommige horen hier simpelweg niet en sommigen zijn al vele tientallen jaren geleden vertrokken. Waarom een sector opofferen voor dit soort van herstel. Tuurlijk vlees en melk kunnen we ook inkopen maar wat weten we dan van de producten omtrent voedselveiligheid en dierwelzijn????? En kunnen we aub ook kijken wat de sector dagelijks aan Stikstof bind met onze akkers en weides. Ipv grote distributiecentra bouwen zonder bijbehorende Natuurvergunningen.”

Rundvee

“Co2 uitstoot aanpakken, stoppen met fossiele brandstoffen. Stikstof is een gecreëerd probleem, nergens in de wereld kennen ze dat. De doelstellingen zijn te hoog. Het land wordt onnodig op slot gezet. Dus wat mij betreft. Natura2000 gebieden schrappen , en stikstof beleid afschaffen.”

Rundvee

“Accepteren dat wij als Nederland op de hele wereld maar een speldeknopje zijn en dus niet de wereld hoeven te redden. accepteren dat stikstof een probleem is doordat er teveel gereden, gevlogen en verbruikt wordt. stikstof uit landbouw kan ook minder maar is niet van zo'n grote invloed als wordt beweerd door de overheid. maak meer gebruik van dierlijke meststoffen in plaats van kunstmest. Houdt import van veevoer en export van vlees en melk in evenwicht of eigenlijk meer uit dan in.”

Rundvee en ander vee

“Ben realistisch, verbeteren is prima maar wel reëel. Nederland loopt altijd voorop maar overdrijven is ook een vak. We zijn een klein land en kunnen niet ons eentje de wereld verbeteren. Grote landen zoals China hebben een veel grotere invloed maar nemen veel minder maatregelen. Veehouders moeten weg, in andere landen wordt de productie die wij krimpen gecompenseerd onder slechtere omstandigheden dus het wereldwijde klimaat is hier niet bij gebaat. De consument gaat niet minder melk kaas vlees etc. Eten dus wordt het onder slechte omstandigheden in andere landen geproduceerd. Conclusie niets opgelost alleen een beter gevoel in Nederland omdat we het niet (willen) zien.”

Rundvee

Andere kijk op schadelijke rol veehouderij

“Behandel de koe als de korte kringloop. fotosynthese -> Gras -> koe -> methaan -> (binnen 10 jaar CO₂) -> fotosynthese = korte kringloop = klimaat neutraal. Wat betreft stikstof: stikstof is niet de enige indicator voor de stand van de natuur. De KDW zijn niet gebaseerd op controleerbare wetenschap (zie werk Jaap Hanekamp) stel nieuwe KDW ipv de complete economie aan onhaalbare doelen op te knopen.”

Rundvee

“Boeren zijn de oplossing voor klimaat problemen, zeker herkauwers op graslanden die veel koolstof vastleggen in de bodem en stikstof opnemen voor gras groei. Zoek pioniers met een visie en zet een punt op de horizon voor de gehele landbouw sector. Maak plannen voor 30 jaar, niet 1 kabinets periode. En zet die plannen vast. Er moet duidelijkheid komen in plaats van elk zoveel jaar een nieuwe maatregel.”

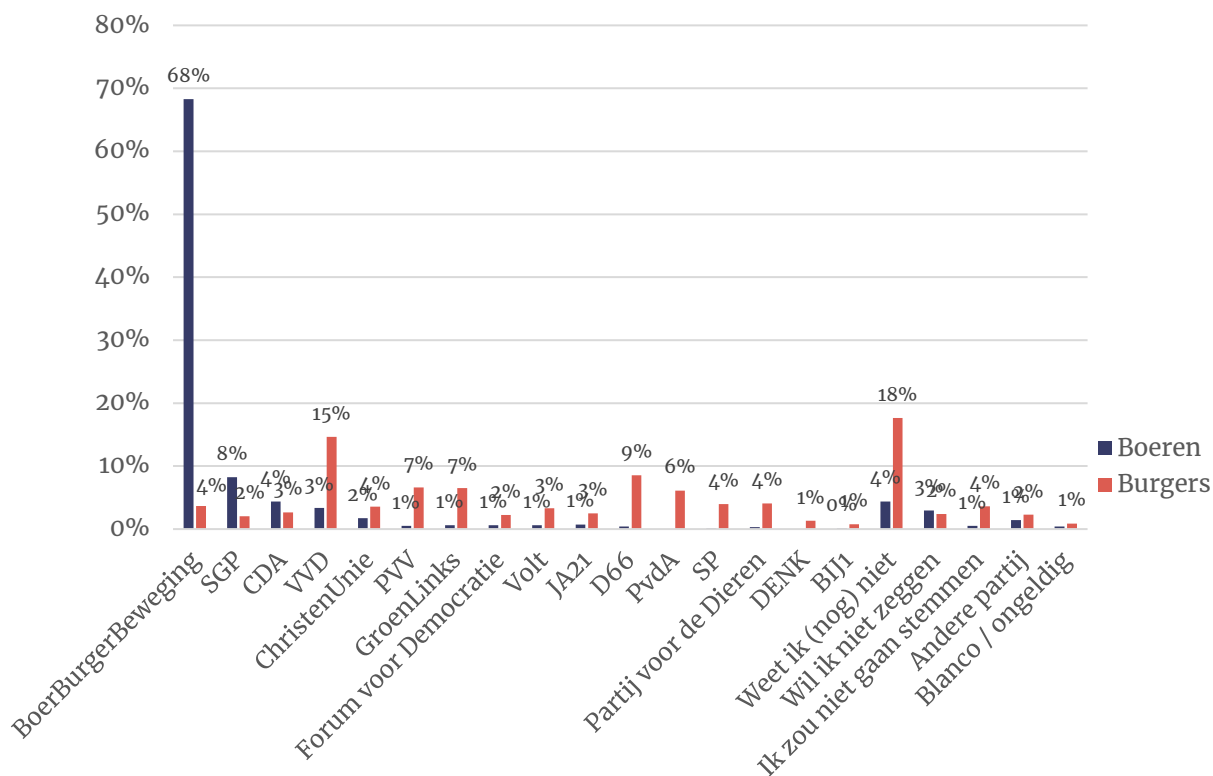
Rundvee en ander vee

3.5 Tweederde veeboeren zou BBB stemmen

Als er op dit moment nieuwe Tweede Kamerverkiezingen zouden worden uitgeschreven, dan zou 68 procent stemmen op de BoerBurgerBeweging. De op-een-na grootste partij zou de SGP zijn. Slechts drie procent zou VVD stemmen, terwijl vier procent op het CDA uitkomt. Linkse partijen worden zowat niet genoemd.

Figuur 16. Op welke partij zou u op dit moment stemmen? Boeren N=allen: 981, burgers N=allen: 2.054.

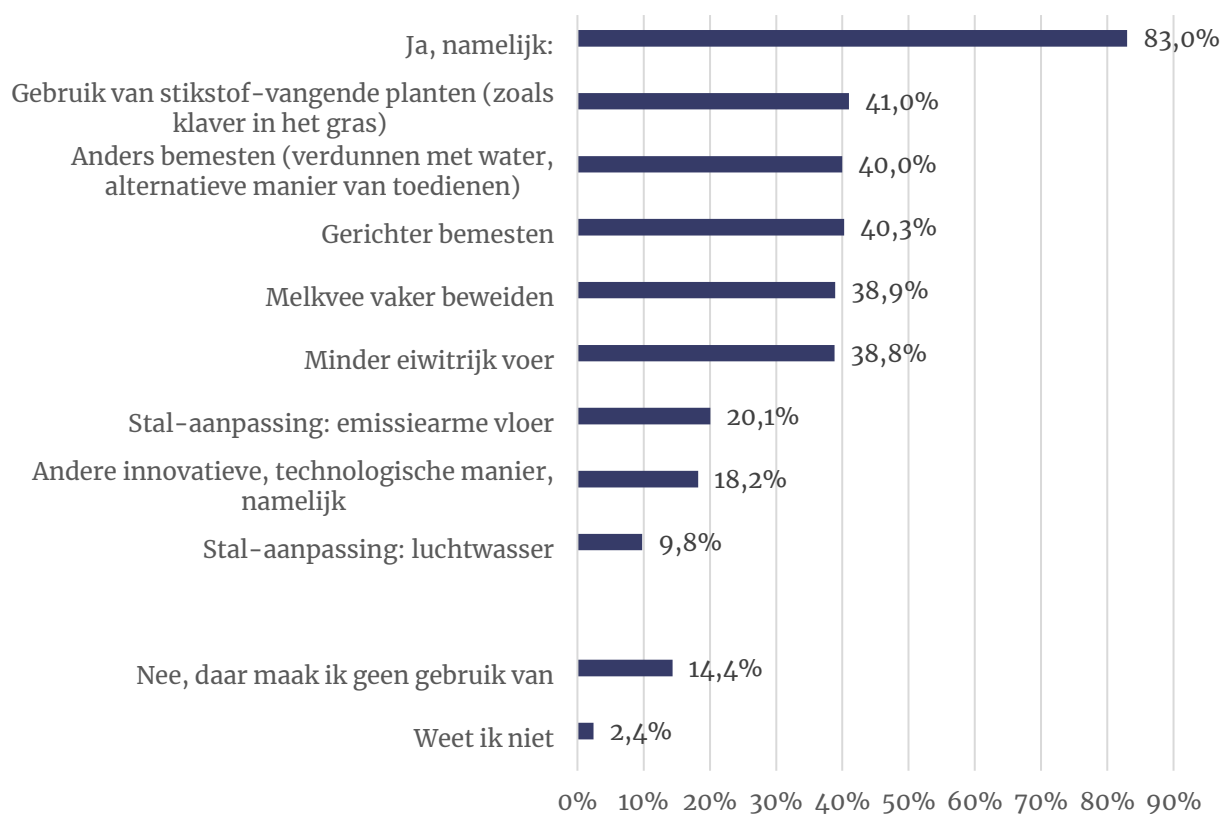

3.6 Ruime meerderheid boeren innoveert

Verduurzaming van de veeteeltsector is een belangrijke manier om de uitstoot van broeikasgassen en stikstof te verminderen. Dat is een mening die ook de boeren is toebedeeld. Een aanzienlijk deel, te weten 69 procent, vindt dat het inkrimpen van de veestapel niet nodig is, omdat het stikstofprobleem ook met technologische middelen kan worden opgelost (zie figuur 14b).

Ruim acht op tien veeboeren (83%) maken gebruik van innovatieve en technologische manieren om de uitstoot te verminderen. Voor 14 procent van de boeren geldt dat zij helemaal geen gebruik maken van innovatieve en technologische manieren om de stikstofuitstoot te verminderen. Een heel klein deel (2%) weet het niet.

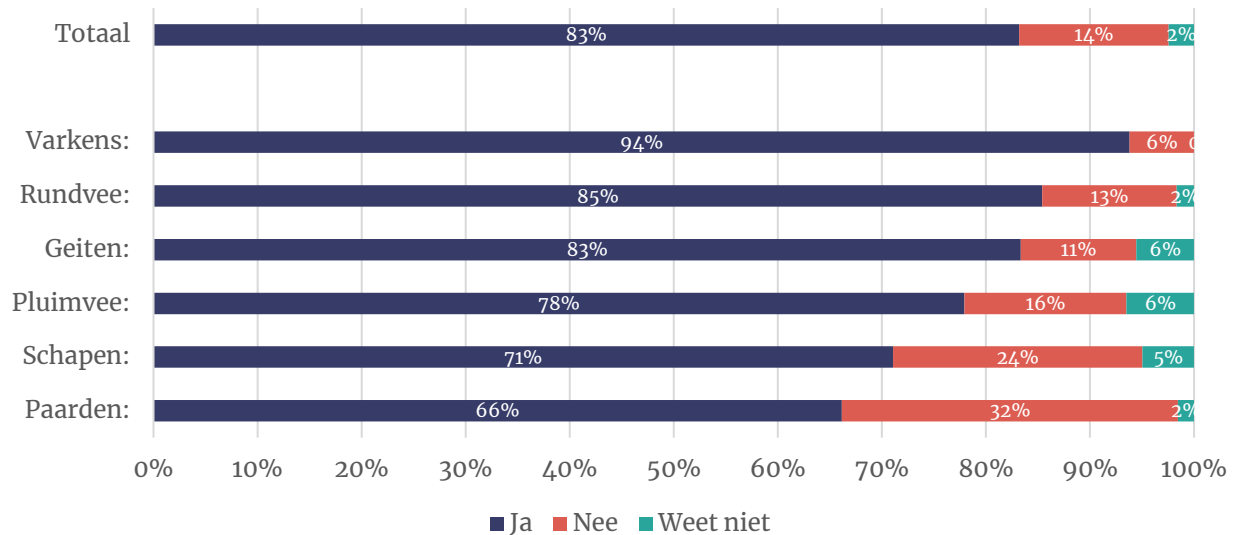
Figuur 17. Van welke innovatieve, technologische manieren om de stikstofuitstoot te verminderen maakt u gebruik? N= alle boeren: 981.

Bijna alle varkensboeren maken gebruik van innovaties om stikstofuitstoot te verminderen. Een op de drie paardenhouders maakt hier geen gebruik van, het hoogste percentage van de veehouders.

Figuur 18. Maakt u gebruik van innovatieve, technologische manieren om de stikstofuitstoot te verminderen?

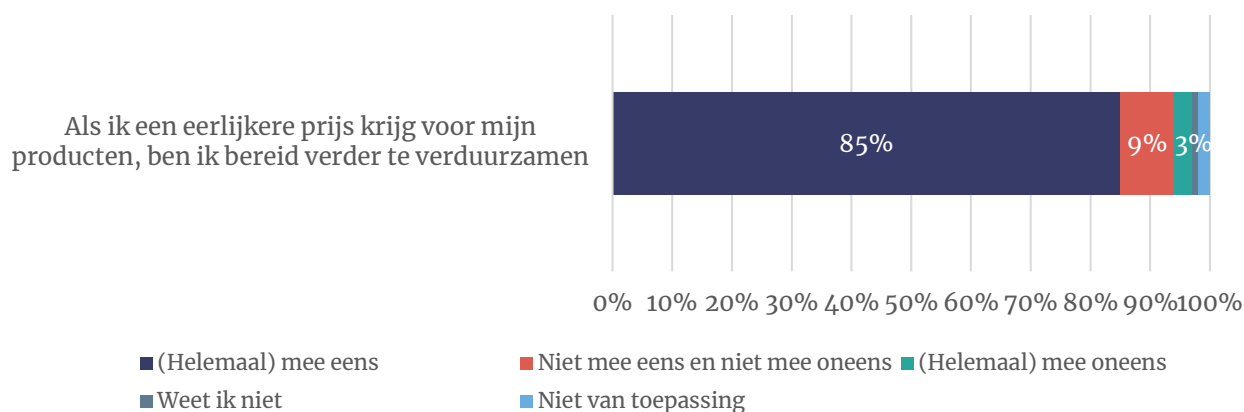
N= alle boeren: 981.

Obstakels voor verduurzaming?

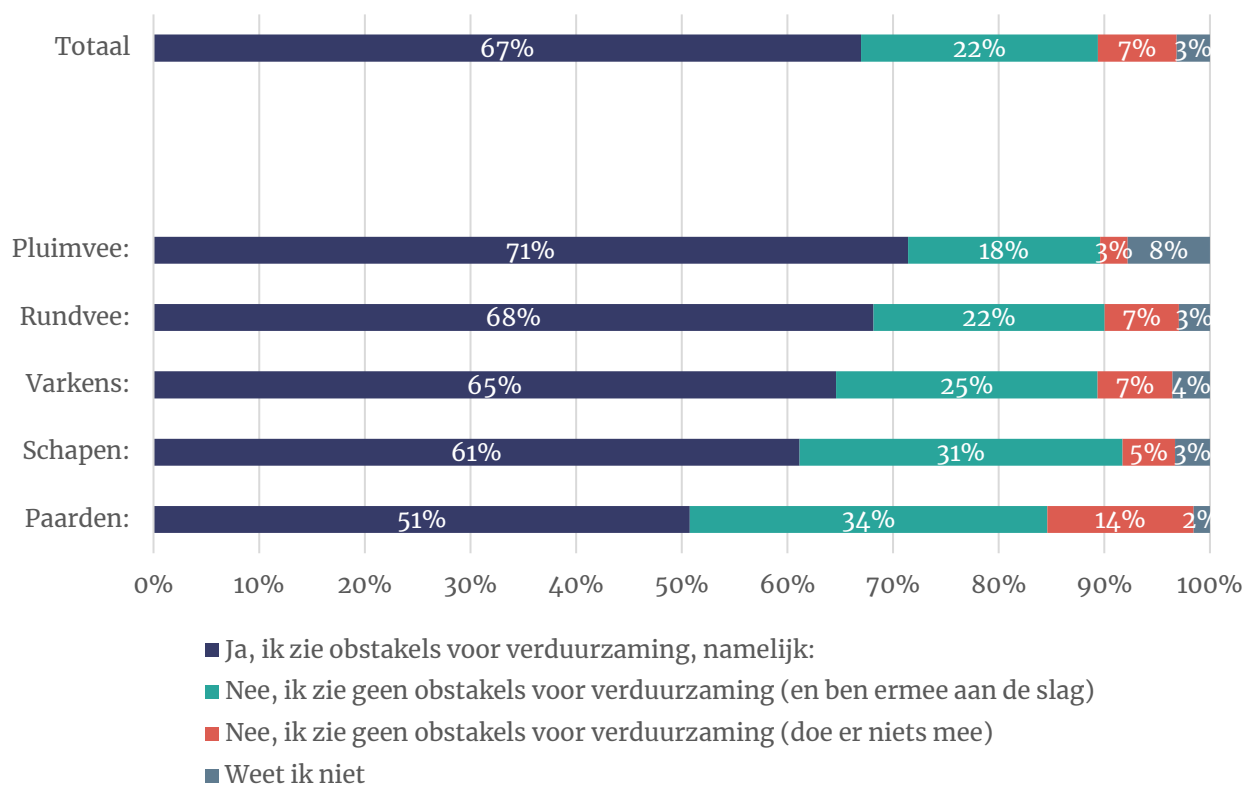
We hebben de boeren ten aanzien van verduurzaming de stelling voorgelegd of zij bereid zijn verder te verduurzamen als zij een eerlijkere prijs krijgen voor hun producten. Een flinke groep is het daarmee eens (85 procent). Slechts drie procent is het er niet mee eens.

Figuur 19. Bereidheid tot verduurzaming. N = alle boeren: 981.

Twee op de drie boeren zien echter obstakels voor de verduurzaming van de veehouderij. Iets meer dan een op de vijf ziet geen obstakels en is er ook mee aan de slag, terwijl een erg klein deel (7%) geen obstakels ziet en ook niet bezig is met verduurzaming. Pluimveehouders zijn het meest sceptisch, terwijl dit voor paardenhouders beduidend minder geldt.

Figuur 20. Ziet u obstakels voor de verduurzaming van de veehouderij? N= alle boeren: 981.

4 Toekomst van het veeteeltbedrijf

4.1 Stoppen of doorgaan?

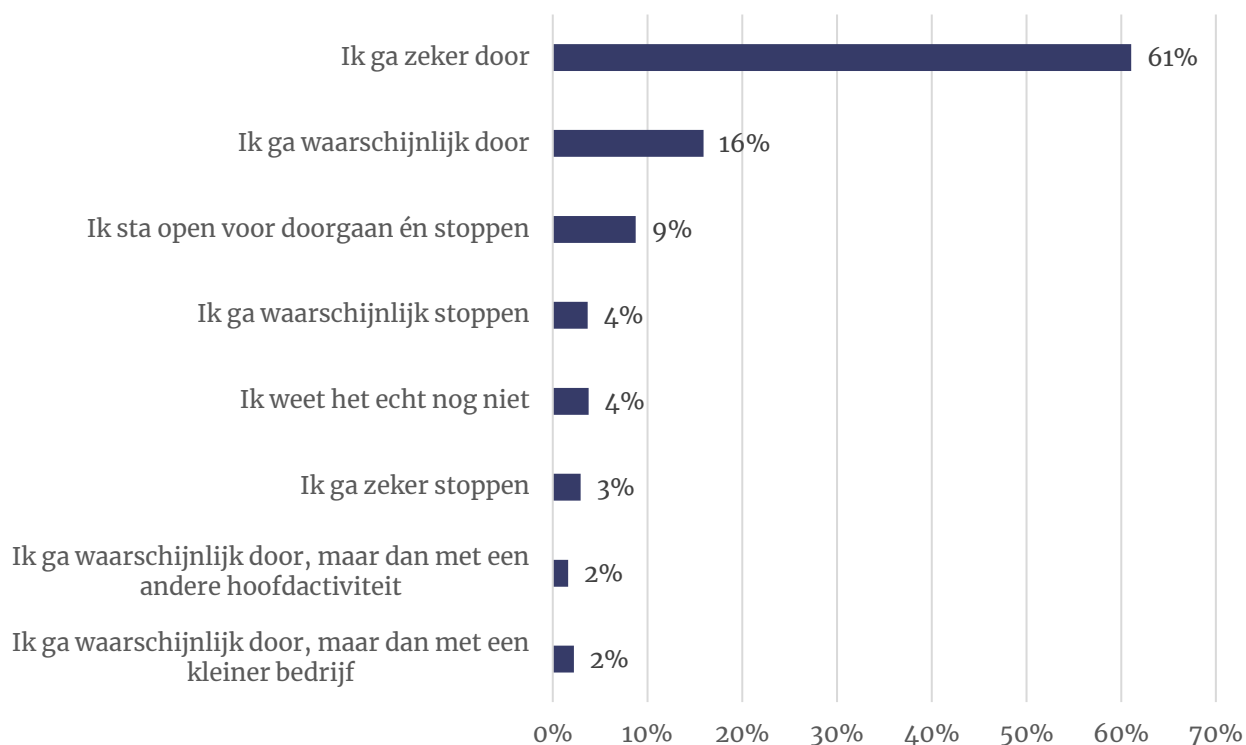
Stoppen of doorgaan is een belangrijke vraag aan de veeboeren, die op het moment het onderwerp zijn van de discussie rond de stikstof-uitstoot. Hoewel natuurlijk niet voor iedere boer geldt dat die discussie de reden is om te stoppen of iets te veranderen aan het bedrijf. 61 procent van de veeboeren gaat zeker door met alle werkzaamheden die nu op de boerderij plaatsvinden. Nog eens 16 procent gaat waarschijnlijk door.

Voor de andere 23 procent geldt dat zij willen stoppen, verkleinen, veranderen of echt nog niet weten wat de toekomst zal brengen. Een kwart van deze groep stopt omdat de boer met pensioen gaat en er niet in alle gevallen een opvolger is. Een ander kwart van zegt dat de bedrijfsvoering onmogelijk is geworden en een veel groter deel, van ruim 40 procent, vindt het niet meer leuk om het bedrijf te runnen op de manier waarop het nu moet. Financieel is het een te grote uitdaging om de boel draaiend te houden “de verdiensten zijn te laag”. En “door de slechte inkomenspositie is het bijna niet meer mogelijk om een bedrijf over te nemen”. Ook voelt een aantal boeren zich niet meer prettig in de huidige situatie. “Het gaat mij meer en meer tegenstaan met de huidige gangbare bedrijfsvoering de leefomgeving onevenredig aan te tasten”. Ook geeft een boer aan: “Omdat de Nederlander wil dat ik stop”.

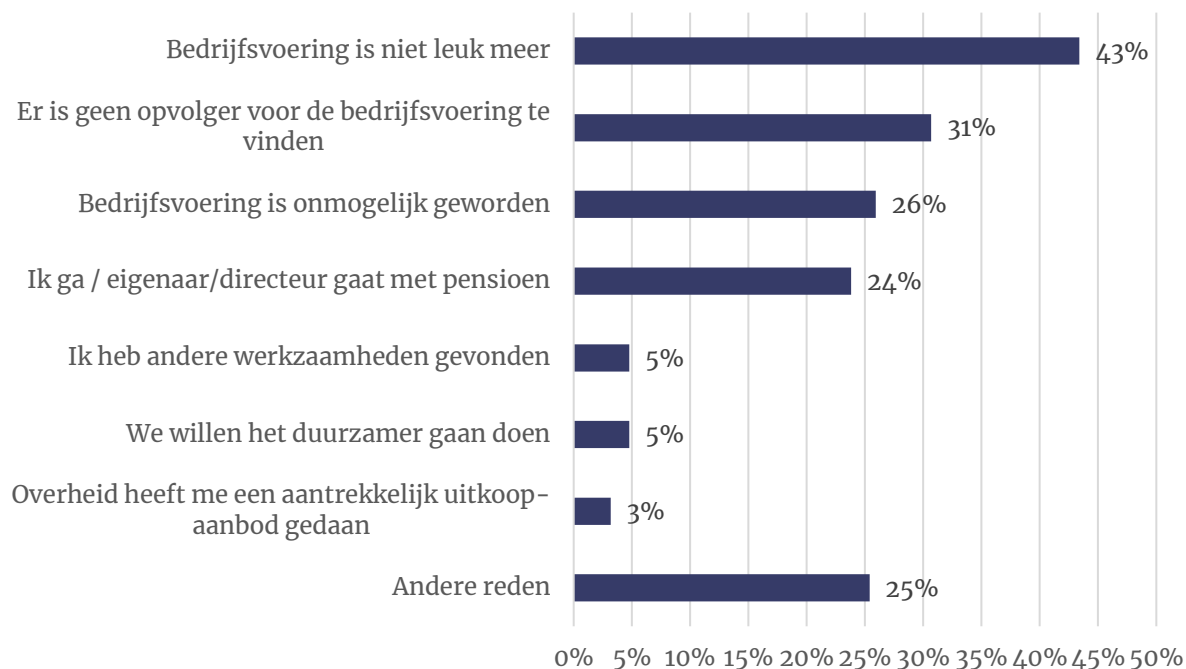
Een klein aantal boeren (5%) wil het bedrijf gaan verduurzamen. Eveneens vijf procent heeft besloten heel ander werk te gaan doen. Een nog kleiner deel van drie procent kan zich vinden in een uitkoopaanbod van de overheid.

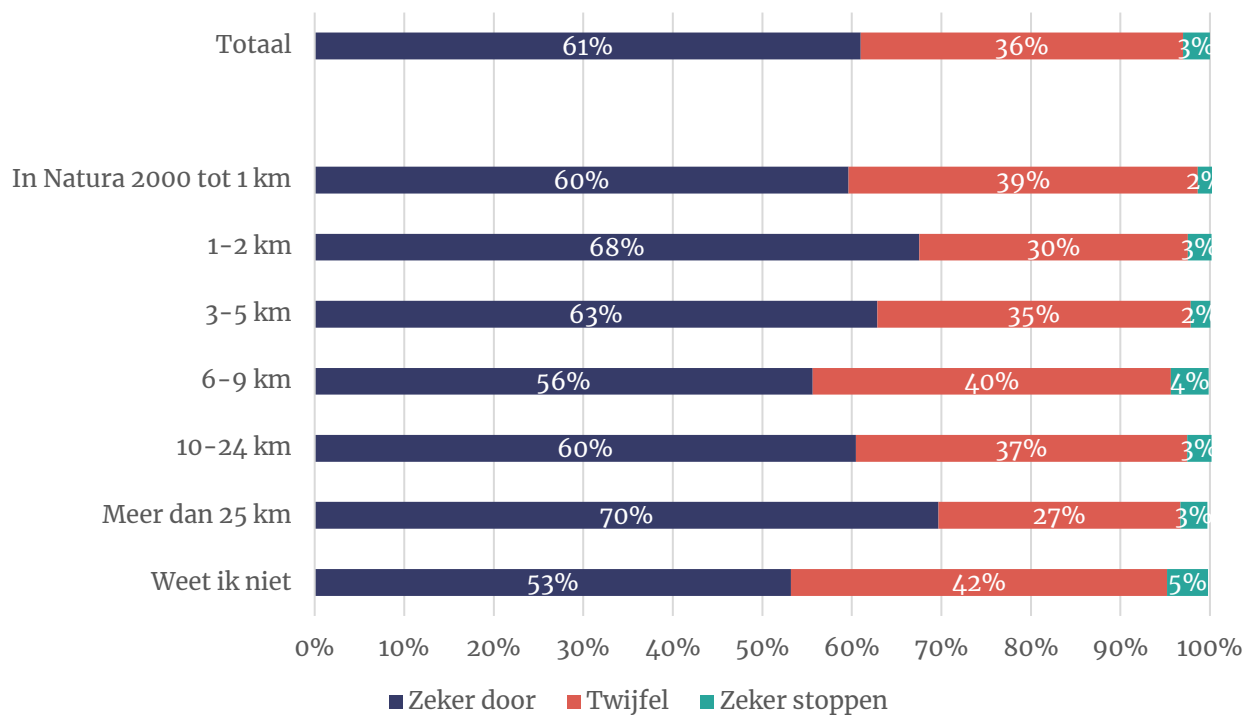
Figuur 21. In hoeverre bent u op dit moment van plan door te gaan of te stoppen met uw veeteeltbedrijf? (Dus afgezien van wat de overheid eventueel aanbiedt als tegenprestatie) N=alle boeren: 981.

Figuur 22. Om welke reden of redenen gaat u (het bedrijf waar u werkt) stoppen, verkleinen of veranderen? N=189

Figuur 23: In hoeverre bent u op dit moment van plan door te gaan of te stoppen met uw veeteeltbedrijf? (Dus afgezien van wat de overheid eventueel aanbiedt als tegenprestatie. Uitgesplitst naar afstand tot Natura 2000

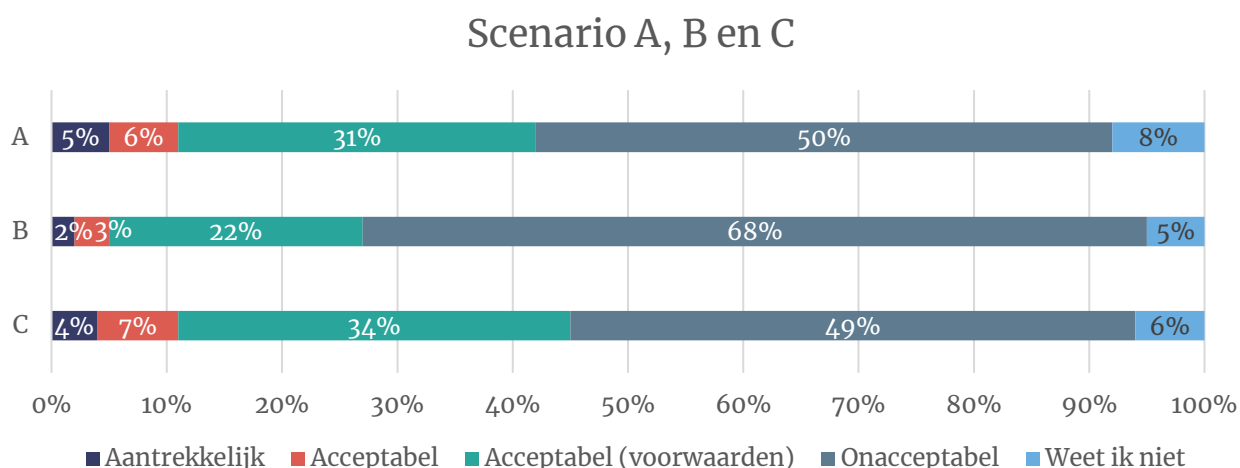
4.2 Uitkoopvarianten

In de politiek wordt gesproken over mogelijkheden om de veestapel te verkleinen. Een heel gevoelige discussie als je bedenkt dat bijna alle veeboeren (93%) vinden dat ze, vergeleken met andere sectoren, onevenredig worden belast als het gaat om stikstofreductie. Een grote meerderheid van 70 procent is het er dan ook helemaal niet mee eens dat de veestapel kleiner moet. Ze zijn van mening dat het stikstofprobleem ook met technologische middelen opgelost kan worden.

We legden de boeren een aantal scenario's (A, B en C) voor het verkleinen van het aantal veeteeltbedrijven in Nederland voor. We vertelden erbij: Het zijn mogelijke scenario's en we weten op het moment van schrijven niet of een van deze scenario's in de toekomstwerkelijkheid wordt. We zien dat varianten A (42%) en C (45%) op enige bijval kunnen rekenen, al worden er flinke voorwaarden aan verbonden (zie volgende pagina).

- A. U stopt met de veeteelt, maar u mag uw grond en woning behouden. U ontvangt een geldbedrag van de overheid voor uw dieren, de dier- en/of fosfaatrechten en uw stallen. De grond die u behoudt kunt u bijvoorbeeld:
 - verpachten.
 - tegen vergoeding omvormen tot permanente natuur.
 - inzetten om als agrarisch bedrijf door te gaan met het verbouwen van gewassen.
- B. U stopt met de veeteelt en levert ook uw grond in, maar u mag in uw boerderij blijven wonen. U ontvangt een geldbedrag van de overheid voor uw dieren, de dier- en/of fosfaatrechten, uw grond en stallen.
 - In ruil hiervoor ontvangt u een geldbedrag van de overheid voor uw dieren, de productierechten, uw stallen en uw grond
- C. U krimpt uw veestapel gedeeltelijk in, maar verder zet u uw veeteeltbedrijf voort.
 - In ruil voor het inkrimpen ontvangt u een geldbedrag van de overheid, zodanig dat u eventuele tekorten kunt dekken

Figuur 24. Wilt u per scenario aangeven of u dit scenario voor uzelf aantrekkelijk, acceptabel, acceptabel onder voorwaarden of onacceptabel vindt. N=allen: 981

4.3 Reacties op de scenario's

Scenario A: stoppen met de veeteelt, grond en woning behouden

Scenario A, waarin wordt voorgesteld om te stoppen met de veeteelt, maar grond en woning te behouden, is voor 42 procent van de veeboeren acceptabel (onder voorwaarden) en voor 50 procent niet bespreekbaar. Pluimveehouders (60%) staan er het meest voor open. Rundvee- (39%) en varkenshouders (49%) minder. Het maakt weinig uit of het bedrijf dichtbij een Natura 2000-gebied ligt, of juist ver weg.

Scenario A: wat zeggen de boeren over de voorwaarden?

Als er voldoende betaald wordt. Dat is de allerbelangrijkste reden waarom het wel of niet een realistisch scenario zou kunnen zijn. Of er voldoende betaald wordt, hangt af van de precieze regelingen. Zo zou de vergoeding *“voor 100% belastingvrij moeten zijn”* en speelt het moment van taxeren een belangrijke rol. Het bedrijf moet getaxeerd worden op het moment dat het in volle bloei is, en door een volledig onafhankelijke partij.

“De overheid dient schadeloos te stellen waarbij de taxatie is opgesteld door een onafhankelijk (door een derde aangewezen) taxateur die geen enkele dienst levert aan een overheid. De schadeloosstelling is gelijk aan de huidige waarde van het bedrijf, dus taxeren op het moment dat de plannen voor het bedrijf bekend zijn (dus niet een bedrijf uitroken en dan pas taxeren).”

Daarnaast komt uit de reacties naar voren dat de grond in het bestemmingsplan niet de bestemming ‘natuur’ mag krijgen, omdat nieuwe plannen die de boer mogelijk heeft met de grond, dan niet kunnen worden uitgevoerd.

“De bestemming van de grond blijft minimaal wat hij nu is en verandert niet naar ‘natuur’.”

Een veeboer uit het Groene Hart geeft aan dat hij niet veel anders kan dan koeien op zijn land te laten grazen. Het is dan ook moeilijk een andere bestemming aan de landbouwgrond te geven.

“... In het groene hart kunnen wij alleen gras verbouwen, en een koe is het enigste dier wat gras kan verwerken. leuk idee andere gewassen, maar in het groene hart kun je alleen gras verbouwen.”

Tegemoet komen in de kosten van de grond is niet genoeg.

“Dan zou de overheid ook mijn hypotheek moeten afkopen, want alleen de grond brengt niet genoeg op en als mijn man en ik elk 40 uur in de week gaan werken bij een baas, brengt dat ook niet genoeg op.”

En: *“Alles verkopen voor de huidige taxatieprijs met een opslag van 40 % omdat je meewerkt aan het oplossen van een probleem van de overheid.”*

Scenario B: stoppen met de veeteelt, grond inleveren, woning blijft behouden

Scenario B (stoppen met veeteelt, grond inleveren, boerderij blijft woning) komt het minst gunstig uit de bus. Het idee om overal afstand van te doen en alleen de mogelijkheid te krijgen om in de boerderij te blijven wonen, is voor 27 procent van de veeboeren acceptabel onder voorwaarden. Voor 68 procent is het onbespreekbaar en vijf procent van de veeboeren weet niet wat ze ervan vinden.

Scenario B: wat zeggen de boeren over de voorwaarden?

De boeren die scenario B als (enigszins) reëel zien noemen de hoogte van de te ontvangen vergoeding als noodzakelijke voorwaarde.

“De hoogte van de vergoeding voor de grond. Het kan niet zo zijn dat ik afgescheept word met agrarische waarde en de overheid mijn grond (ook als groencompensatie) inzet voor woningbouw en hiervoor het tienvoudige ontvangt. Voor een redelijke verdeling zijn genoeg boeren te bewegen de grond af te staan.”

Of: *“Dan zal hiervoor een aanzienlijk bedrag betaalt moeten worden. Dat wil zeggen grond verkopen als bouwgrond omdat de verkochte stikstof en grond door de overheid ingezet gaat worden voor woningbouw. Dat moet ook tegen die marktwaarde afgerekend worden.”*

Daarnaast vindt men het belangrijk om op een andere plek door te kunnen met de bedrijfsvoering.

“Alleen als we op een andere locatie een nieuw veehouderij bedrijf kunnen starten.”

Of: *“Dat we op een andere locatie verder mogen en kunnen. De vergoeding moet wel voldoende zijn. Want ga je mijn huidige stallen taxeren dan kan ik daar elders geen nieuwe stallen voor bouwen. Voor de grond idem dito. Als je in een gebied zit waar ze de veehouderij weg willen hebben zal je grond minder waard worden en daar waar wel veehouderij mag blijven stijgen de prijzen.”*

Het gros van de veehouders ziet scenario B echter als onbespreekbaar.

“Dit is een vorm van onteigenen en hier werk ik niet aan mee.”

“Dit wil ik niet, er gaat al veel te veel agrarische grond verdwijnen, waar moeten we dadelijk van eten!!!!”

“Geen optie. Als de overheid dit doet dan wonen voortaan in het oost blok. En is de democratie ver te zoeken.”

Scenario C: gedeeltelijke inkrimping veestapel

Scenario C, dat staat voor het gedeeltelijk inkrimpen van de veestapel en verder niets veranderen, is voor 44 procent van de veeboeren acceptabel (onder voorwaarden) en voor 49 procent niet bespreekbaar. Vergeleken met de reacties op scenario A en scenario B, is scenario C het meest acceptabel voor de veeboeren.

Als we kijken naar de verschillende typen veeteeltbedrijven, dan blijkt dat pluimveehouders (62%) meer open staan voor scenario C dan rundvee- (44%) en varkenshouders (38%). Het maakt weinig uit of het bedrijf dichtbij een Natura 2000-gebied ligt, of juist ver weg.

Van de veeboeren die ervoor open staan hun veestapel te verkleinen, wil bijna de helft niet meer dan 20 procent van de dieren kwijt. Een kwart van de veeboeren kiest er zelfs voor om met maximaal 10 procent te verkleinen. Een derde van de veeboeren weet geen antwoord te geven op deze vraag.

Veeboeren die dichtbij een Natura 2000-gebied liggen staan hier iets positiever tegenover (31% acceptabel indien de afstand maximaal 2 kilometer is) dan boeren die verder weg gevestigd zijn (ca. een kwart). De verschillen zijn dus klein.

Scenario C: wat zeggen de boeren over de voorwaarden?

Het verkleinen van het aantal dieren is acceptabel voor de boeren, als zij gegarandeerd door kunnen gaan met de bedrijfsvoering. Dat blijkt uit de reacties van veeboeren die aangeven dat ze scenario C (enigszins) reëel vinden.

“Als continuïteit wordt gegarandeerd door de politiek en de Nederlandse markt, kunnen met de helft van de kippen ook een goede boterham verdienen. Dan wordt de productie wel alleen voor Nederland.”

Of: *“Als dit het financieel mogelijk maakt ook op de langere termijn gezond te blijven draaien met een kleiner dieraantal, zou ik dit acceptabel vinden.”*

Maar er is een grotere groep die het niet zo eens is met het idee om de veestapel gedeeltelijk in te krimpen. Met een kleiner bedrijf zou niet genoeg verdiend kunnen worden om ook op de langere termijn voort te bestaan.

“Als bedrijf zet je jezelf op slot door deel te nemen aan een dergelijke regeling. Het is alleen een logische stap als je binnen 10 jaar het bedrijf stopt.”

Mits de overheid voldoende geld geeft, of andere maatregelen neemt.

“Tenzij de overheid supermarkten dwingt goede prijzen te betalen en het de supermarkten verbiedt goedkope kwalitatief mindere kwaliteit uit het buitenland te halen.”

Maar daar zijn de boeren die kritisch zijn op dit scenario niet van overtuigd.

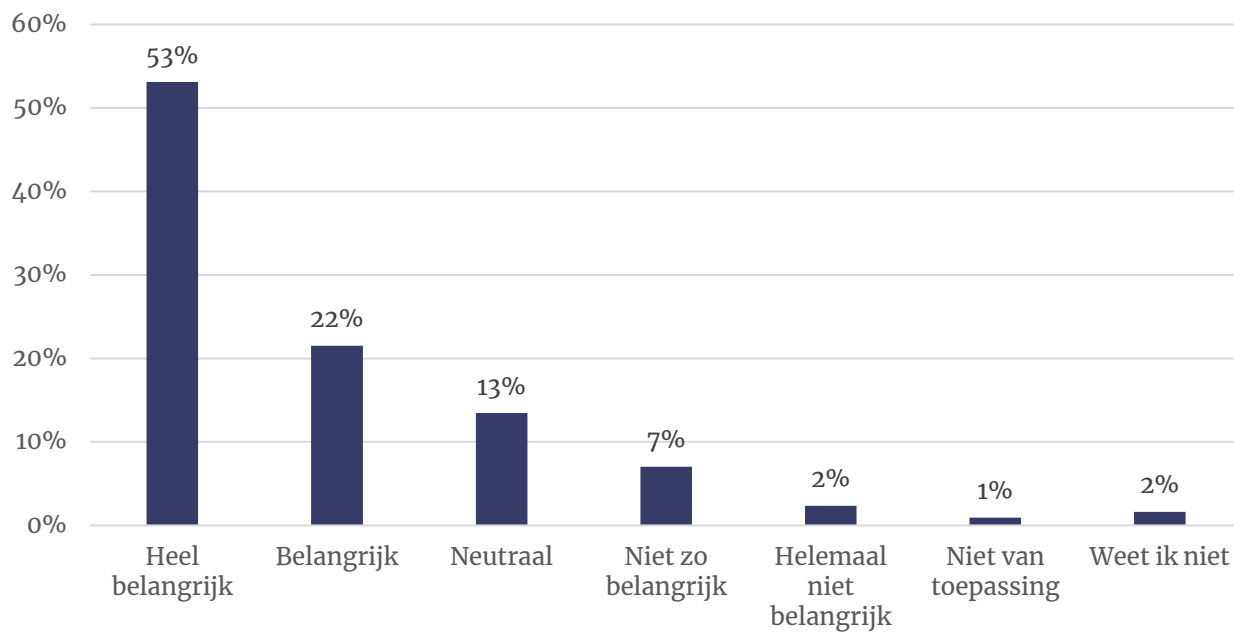
“Als er met minder dieren een goede boterham verdiend kan worden, prima! Maar dit gaat nooit lukken!”

Blijven wonen

Voor 75 procent van de veeboeren is het (heel) belangrijk om op de plek te blijven wonen waar ze nu werken en wonen. Voor negen procent is dat (helemaal) niet zo belangrijk. De vragenlijst voor dit onderzoek is niet alleen ingevuld door eigenaren, maar ook door veeboeren die de leiding hebben over het bedrijf of er zeer dicht bij staan. Dat maakt dat één procent van de respondenten niet op de plek woont waar gewerkt wordt. Voor hen is deze vraag dus niet van toepassing.

Figuur 25: Hoe belangrijk is het voor u om te kunnen blijven wonen waar u woont?

4.4 Profiel welwillende boeren

Een substantieel deel van de boeren staat open voor een of meer van de scenario's. Daar moet wel bij worden gezegd dat het overgrote deel van hen hier voorwaarden bijstelt (zie figuur 23). Vaak zijn die voorwaarden vrij fors.

In tabel 26 zoomen we in op de welwillende boer per scenario.

Welwillend tegenover scenario A

De veehouder die welwillend tegenover scenario A (stoppen met veeteelt, maar grond en woning behouden) staat werkt relatief vaak met pluimvee. Zes op de tien pluimveehouders staan open voor dit scenario. Ook geldt voor ongeveer de helft van de varkenshouders. Van de rundveehouders, veruit de grootste groep, staan vier op de tien open.

De boerderij waar hij werkt is middelgroot (tussen de 10 en 24 hectare) te noemen.

Rundveehouders die openstaan voor dit scenario bezitten ook vaak weinig runderen (0 tot 50).

Daarnaast zien we dat dit scenario vooral aantrekkelijk is voor niet-jonge (tot 35 jaar) boeren. De jongere boeren willen overwegend doorgaan.

Welwillend tegenover scenario B

Scenario B (stoppen met veeteelt, grond inleveren, boerderij blijft woning) is veruit het meest impopulair. Slechts een op vier boeren staat hier (onder voorwaarden voor open). Twee zaken vallen op onder deze boeren: van de boeren die verwachten dat hun financiële situatie zal verbeteren staat een derde open voor dit scenario (tegenover 27% van het totaal). Ook zijn biologische boeren relatief welwillend (38%).

Welwillend tegenover scenario C

Jonge boeren staan dus onwelwillend tegenover de eerste twee scenario's. Dat geldt niet voor scenario C (gedeeltelijk inkrimpen van de veestapel en verder niets veranderen). Meer dan de helft van de jonge boeren staat open voor dit scenario. Dat is meer dan onder de overige leeftijdsgroepen. Pluimveehouders en paardenhouders zijn ook vaker welwillend. Verder zien we dat dit scenario relatief populair is onder veehouders die zich zorgen maken over broeikasgassen en boeren die tussen een gangbare en een biologische bedrijfsvoering in zitten. Ongeveer een op de vijf boeren maakt gebruik van een dergelijke tussenvorm.

Een aantal eigenschappen van de boeren lijken niet of nauwelijks invloed te hebben op welwillendheid tegenover de scenario's. Dit geldt met name voor afstand tot een Natura-200 gebied. Ook zijn boeren die BBB stemmen niet meer of minder welwillend.

Tabel 26: Welwillendheid (aantrekkelijk, acceptabel en acceptabel onder voorwaarden bij elkaar opgeteld) tegenover de scenario's naar eigenschap

	Welwillenden A	Welwillenden B	Welwillenden C
Deel van totaal (n =905)	42%	27%	44%
Naar veesoort			
Deel van rundveehouders (n=782)	39%	26%	44%
Deel van varkenshouders (n=113)	49%	24%	38%
Deel van pluimveehouders (n=77)	60%	32%	62%
Deel van schapenhouders (n=121)	36%	27%	46%
Deel van paardenhouders (n=65)	45%	26%	54%
Naar aantal runderen			
1-50 runderen (n=103)	50%	27%	44%
51-100 runderen (n=226)	35%	27%	46%
101-250 runderen (n=336)	33%	23%	44%
250-500 runderen (n=75)	40%	32%	37%
Meer dan 500 runderen (n= 40)	40%	23%	50%
Naar grootte bedrijf			
Minder dan 10 hectare (n=249)	44%	27%	40%
10 tot 24 hectare (n=220)	51%	32%	52%
25 tot 49 hectare (n=311)	42%	25%	49%
Meer dan 50 hectare (n=194)	26%	23%	36%
Naar leeftijdsgroep			
18 tot 34-jarigen (n=107)	29%	18%	51%
35 tot 49-jarigen (n=319)	39%	28%	46%
50 tot 64-jarigen (n=482)	46%	27%	43%
65-plussers (n=73)	43%	30%	41%
Zorgen over broeikasgassen			
Veel of enige zorgen (n=547)	47%	29%	52%
Niet zoveel/helemaal geen zorgen (n=428)	36%	23%	35%
Huidige financiële situatie			
Goed (n=449)	43%	29%	43%

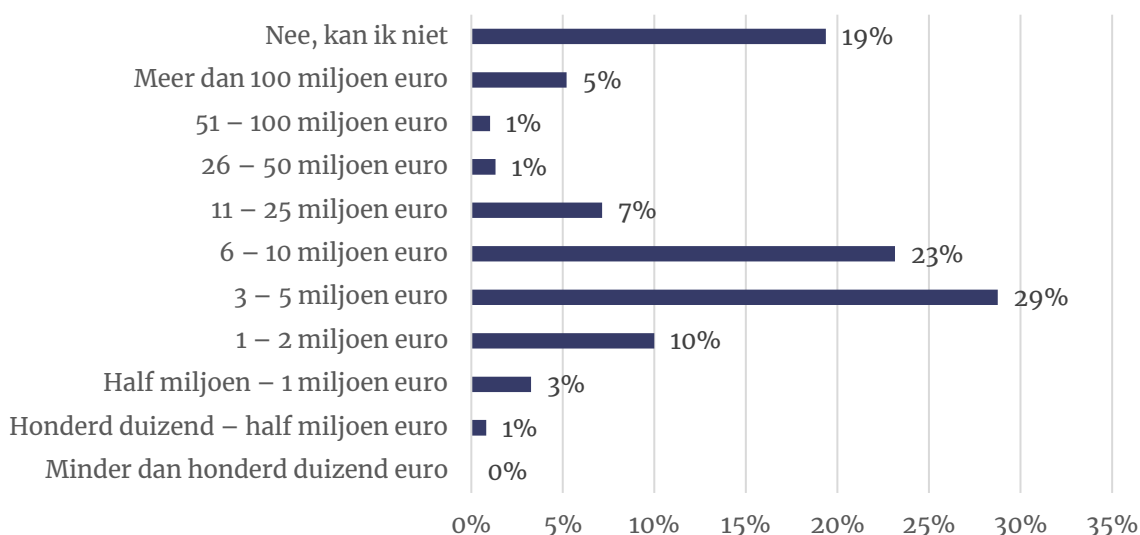
Niet goed, niet slecht (n=391)	41%	26%	47%
Slecht (n=137)	44%	21%	44%
Verwachte financiële ontwikkeling			
Verbetering (n=214)	39%	33%	36%
Hetzelfde (n=529)	43%	25%	46%
Verslechtering (n=190)	45%	24%	50%
Omschrijving veeteelactiviteit			
Gangbaar (n=731)	43%	26%	44%
Biologisch (n=68)	43%	38%	39%
Tussenvorm (n=175)	39%	27%	51%
Afstand tot Natura 2000			
In Natura 2000 tot 1 km (n=114)	45%	31%	43%
1-2 kilometer (n=114)	42%	32%	49%
3-5 kilometer (n=183)	43%	27%	43%
6-9 kilometer (n=142)	42%	27%	46%
10-24 kilometer (n=220)	40%	23%	44%
Meer dan 25 kilometer (n=99)	41%	25%	42%
Politieke voorkeur			
BBB-stemmer (N=670)	41%	26%	45%

4.5 Voor welk bedrag uitkopen?

Aan alle boeren is gevraagd voor welk bedrag de overheid ze volledig zou moeten uitkopen zodat ze een nieuwe start kunnen maken. De bedragen liggen grotendeels (modus) tussen de 3 en 10 miljoen euro (52%). 15 procent zegt: 11 miljoen of meer. Dit zijn vooral de rundvee- en varkenshouders. Pluimvee- en geitenhouders vragen lagere bedragen.

Figuur 27. Voor welk bedrag zou de overheid u (uw bedrijf) volledig moeten uitkopen zodat u een nieuwe start kunt maken? Kunt u dat uitdrukken in onderstaande categorieën? N=alle boeren: 981

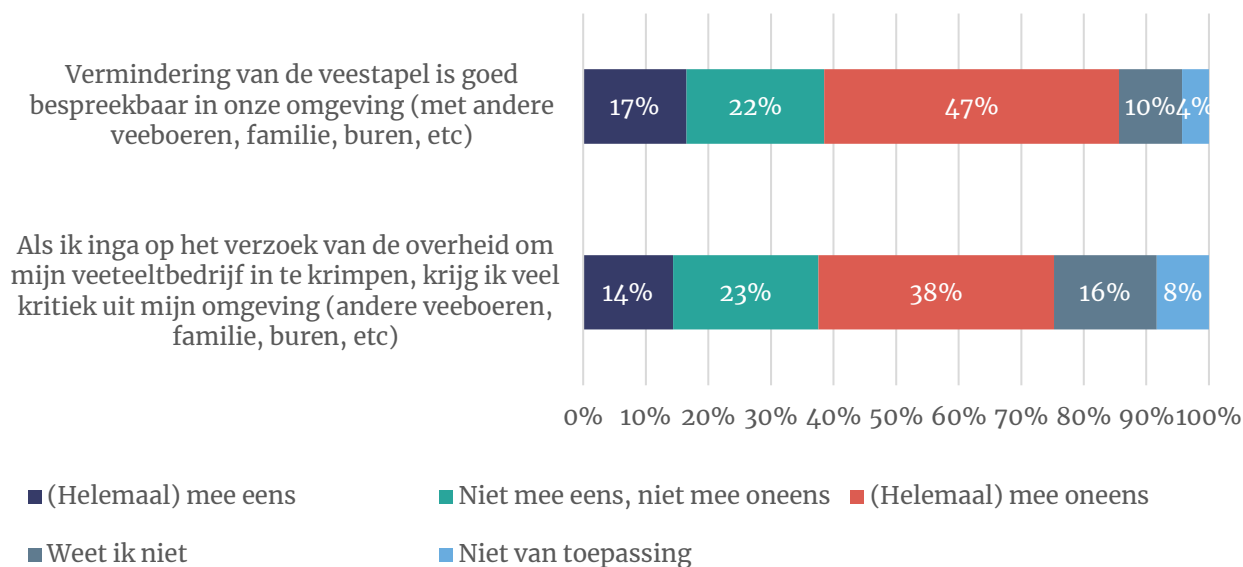

Stellingen over inkrimping veestapel

Het verminderen van de veestapel is matig bespreekbaar in de omgeving van de boeren. Slechts 17 procent geeft aan dit goed te kunnen bespreken in de omgeving. Bijna de helft denkt van niet.

Daar staat tegenover dat slechts 14 procent van de boeren kritiek uit eigen omgeving zegt te verwachten mochten zij ingaan op het verzoek van de overheid om de veestapel te halveren. Voor bijna vier op de tien geldt dit niet.

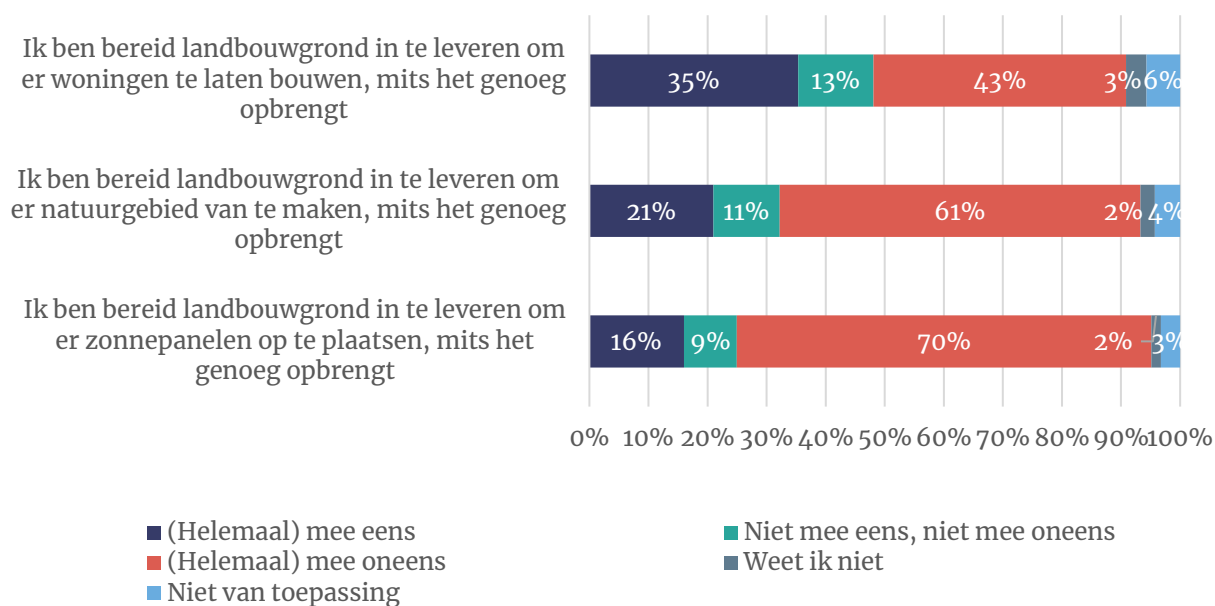
Figuur 28. Stellingen over inkrimping veestapel. N=alle boeren: 981

4.6 Bestemming landbouwgrond

We legden de veeboeren ook enkele stellingen voor over mogelijke nieuwe bestemmingen van hun landbouwgrond. Hierbij richtten wij ons op drie mogelijke bestemmingen: woningbouw, natuurgebied of zonnepanelen. Veeboeren staan het minst negatief tegenover het verkopen van (een deel van) hun grond als daar woningen zouden worden gebouwd. Meer dan een op de drie geeft aan hiertoe bereid te zijn. Toch is een groter deel (43%) hier tegen. Grond inleveren ten behoeve van natuur of zonnepanelen kan rekenen op nog minder animo. Maar liefst zeven op de tien boeren zijn niet bereid grond in te leveren zodat daar zonnepanelen kunnen worden geplaatst, zelfs als dit genoeg opbrengt. Voor natuurgebied geldt dit voor zes op de tien.

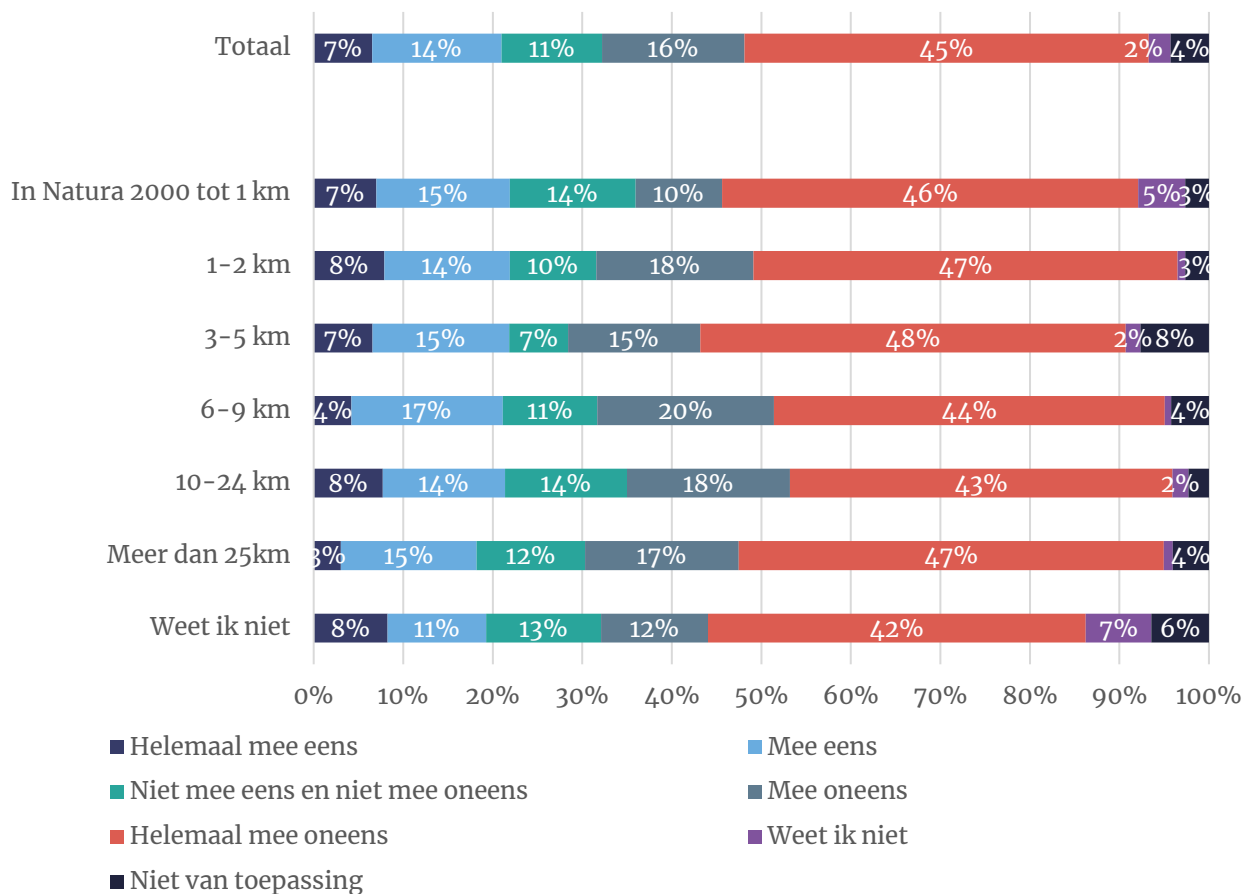
Figuur 29. Stellingen over mogelijke nieuwe bestemmingen van landbouwgrond. N=alle boeren: 981.

Nabijheid Natura 2000 heeft nauwelijks invloed

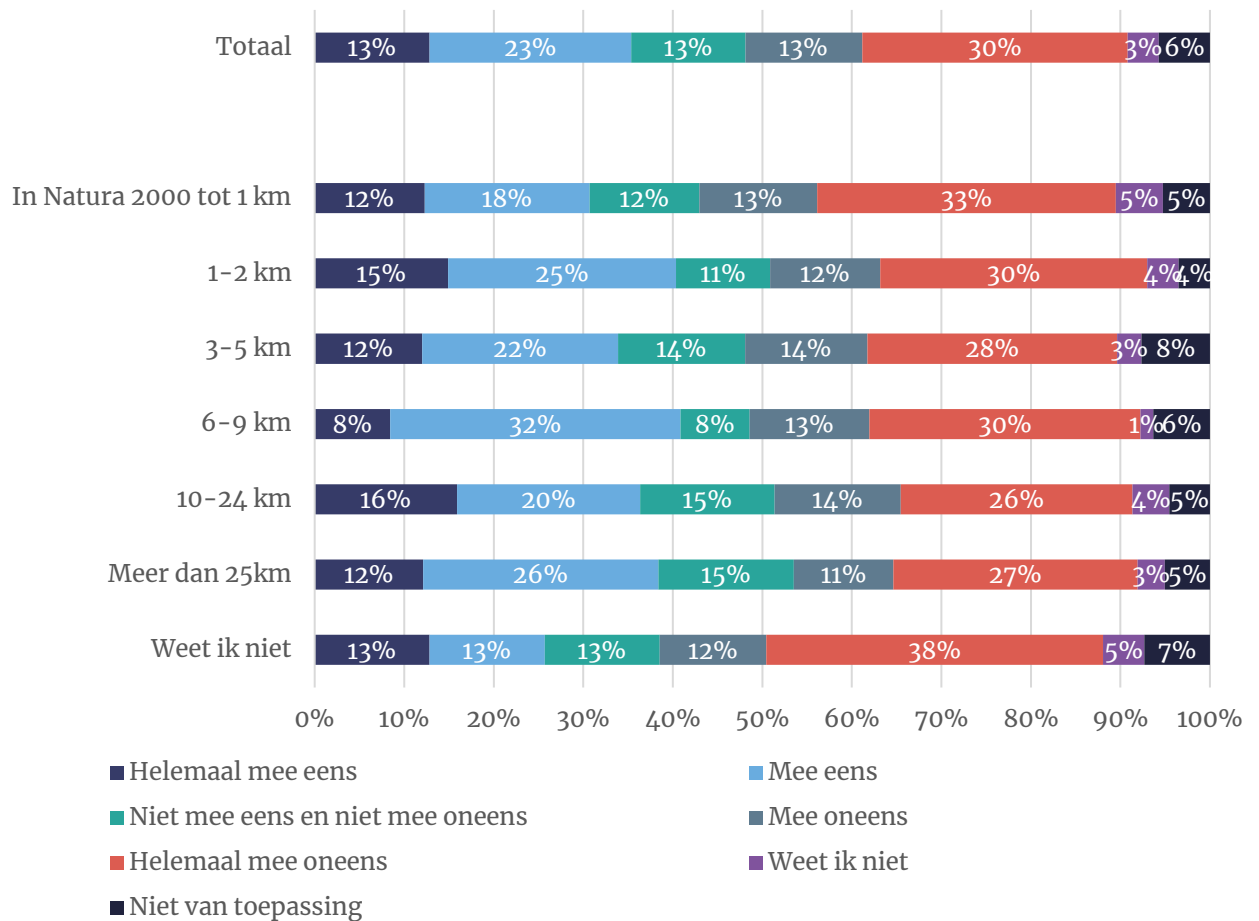
Veehouders die in of nabij een Natura 2000-gebied wonen zijn niet meer of minder geneigd landbouwgrond in te leveren dan anderen. Bijna de helft van de boeren is het ‘helemaal oneens’ met de stelling. Dit geldt voor alle afstanden tot Natura 2000.

Figuur 30: Ik ben bereid landbouwgrond in te leveren om er natuurgebied van te maken, mits het genoeg opbrengt

Drieëntwintig procent van de boeren die in of binnen een kilometer van een Natura 2000 gebied wonen zijn bereid grond in te leveren om er woningen te laten bouwen. Dat is iets minder dan het gemiddelde (26%). Achtentwintig procent van de boeren die verder dan 25 kilometer van een Natura 2000 gebied af wonen onderschrijven de stelling.

Figuur 31: Ik ben bereid landbouwgrond in te leveren om er woningen te laten bouwen, mits het genoeg opbrengt

4.7 Het roer om

Mijn collega-boeren en ik staan open voor verandering. Dat is een van de stellingen die we de boeren hebben voorgelegd en waar 52 procent positief op reageert. Maar, wat houdt verandering in? Is dat een verandering op het bedrijf? Of een verandering buiten het bedrijf?

Een aanzienlijke groep boeren (43%) zou de bedrijfsvoering best willen veranderen, maar zegt dat dat lastig is. Ze zitten vast aan te veel afspraken en financiële verplichtingen. Ook houdt het bezit van de boeren verandering tegen. Gebouwen en machines, bijvoorbeeld, zijn kostbaar en het kost geld als daar geen gebruik van wordt gemaakt.

Een kwart van de boeren vertelt ons dat ze er weleens aan denken om in de toekomst een ander beroep uit te oefenen óf om hun hoofdactiviteit op het bedrijf rigoureus te veranderen. Nog eens 20 procent denkt er niet actief over na, maar staat er wel voor open. Maar de andere helft (54%) denkt er niet over na en wil er niet aan denken. “Ik boer in hart en nieren. Dit is mijn passie en mijn manier van leven. Dat wordt nu door de overheid afgepakt”, is een reactie van een van de boeren.

Figuur 32. Denkt u er weleens aan om in de toekomst een ander beroep uit te oefenen? Of om uw hoofdactiviteit rigoureus te veranderen? N=alle boeren: 981.

Over welke werkzaamheden denkt men na voor de toekomst?

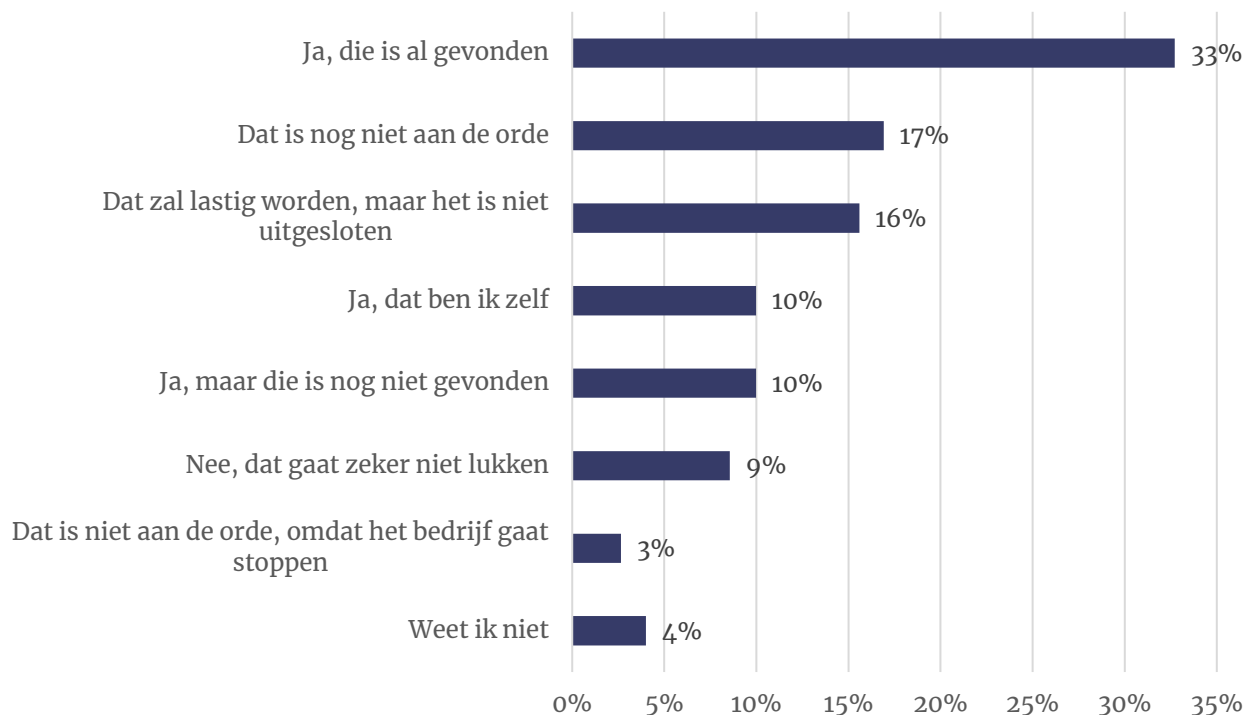
Boeren die aangeven na te denken over een ander beroep legden wij de vraag voor welk beroep of hoofdactiviteit zij overwegen. Uit de antwoorden komt geen eenduidig beeld. Een deel van de veehouders geeft aan in de agrarische sector werkzaam te willen blijven. Bijvoorbeeld in de akkerbouw, de melkverwerking, insectenkweek of de paardenbranche. Anderen gooien het over een totaal andere boeg zoals vrachtwagenchauffeur, politicus of klusser.

Opvolging

Veehouders zijn positief over het vinden van een mogelijke opvolger. Minder dan een op de tien geeft aan dat dit zeker niet zal lukken, terwijl zestien procent zegt dat dit lastig gaat worden. Het grootste deel, 43 procent, zegt dat de opvolger reeds gevonden is (inclusief de gevallen waarin de respondent zelf de opvolger is).

Figuur 33. Verwacht u dat het – als dit aan de orde is – gaat lukken een opvolger voor de eigenaar van uw veeteeltbedrijf te vinden? N=alle boeren: 981.

5 Kennis burgers

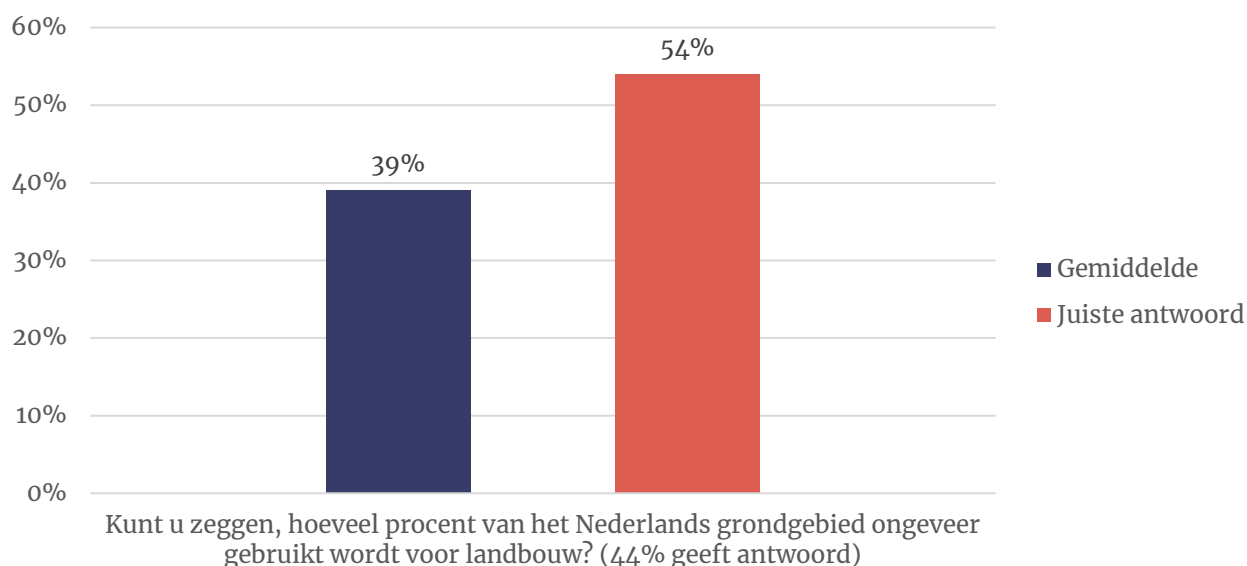
Aan de burgers legden we een aantal feitelijke vragen voor over de agrarische sector om hun kennis te peilen. Het ging hierbij om de volgende vijf vragen:

- Hoeveel procent van het Nederlands grondgebied bezet door landbouw? (Antwoord: 54%²)
- Hoeveel boerenbedrijven zijn er in NL? (Antwoord: 60.000)
- Hoeveel mensen werken in de landbouw? (Antwoord: 184.000)
- Hoeveel procent van de beroepsbevolking werkt in de landbouw? (Antwoord: 2%)
- Wat is het aandeel van de landbouw in de Nederlandse economie (BBP)? (Antwoord: 1,35%)

5.1 Welk deel van Nederlands grondgebied bezet door landbouw?

Minder dan de helft van de burgers (44%) heeft een idee van hoeveel procent van het Nederlands grondgebied gebruikt wordt voor landbouw. Het gemiddelde antwoord van de burgers was 39 procent. In werkelijkheid bedraagt dit 54 procent.

Figuur 34. (Basis: burgers die denken een antwoord op de vraag te kunnen geven, n = 920)

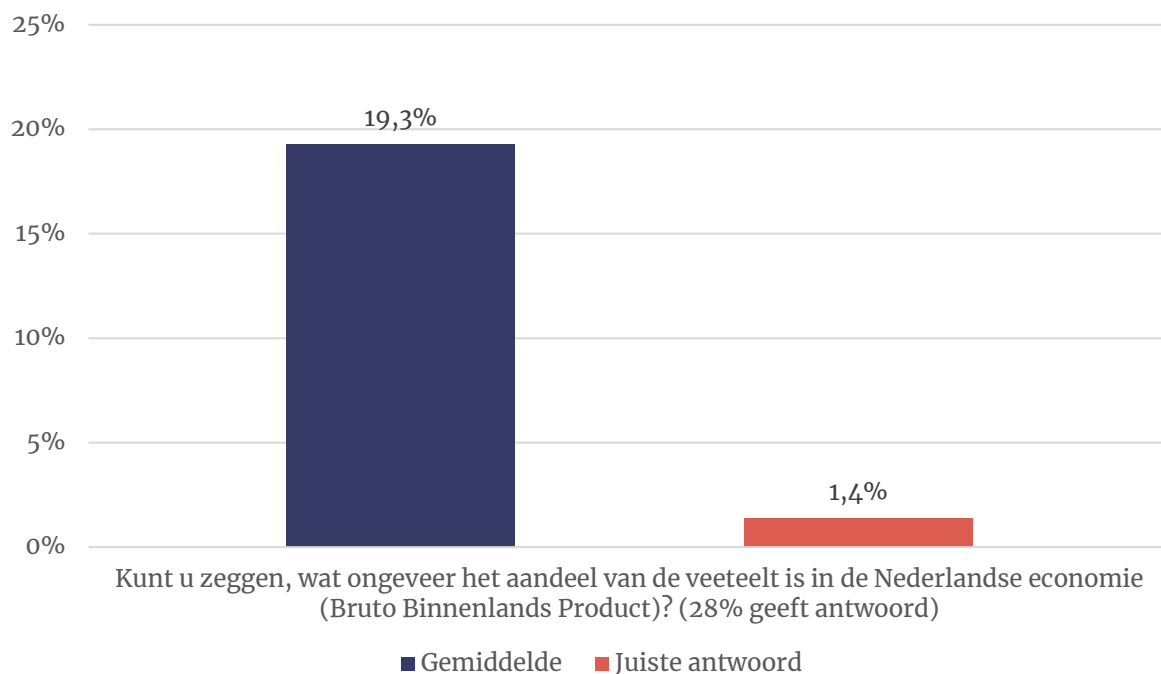
² <https://longreads.cbs.nl/nederland-in-cijfers-2020/hoe-wordt-de-nederlandse-bodem-gebruikt/>

5.2 Aandeel veeteelt Nederlandse economie

Iets meer dan een kwart van de burgers denkt te weten wat het aandeel van de veeteelt is van het Nederlandse Bruto Binnenlandse Product. Dit aandeel wordt schromelijk overschat. Het gemiddelde genoemde percentage is 19,3 procent, terwijl dit eigenlijk 1,4 procent is.

Figuur 35. (Basis: burgers die denken een antwoord op de vraag te kunnen geven, n = 591)

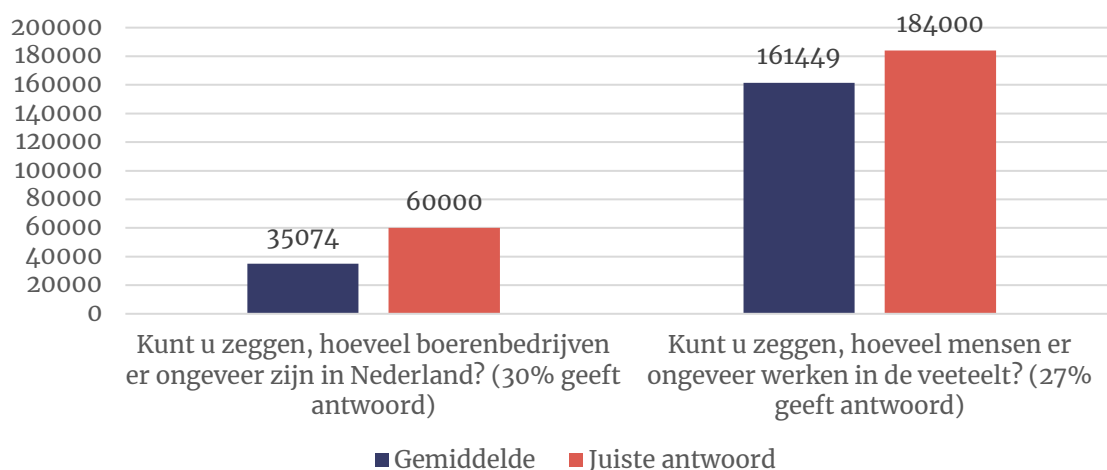

5.3 Aantal boerenbedrijven en medewerkers

Minder dan een derde van de burgers geeft antwoord op de vraag hoeveel boerenbedrijven er in Nederland zijn. Het aantal wordt onderschat. Als gemiddelde komen de burgers uit op 35.074. Het werkelijke aantal is bijna twee keer zoveel (60.000).

Burgers schatten beter in hoe veel mensen in de veeteelt werken. Het gemiddelde genoemde aantal (161.449) verschilt nauwelijks van de werkelijkheid (184.000).

Figuur 36. (Basis: burgers die denken een antwoord op de vraag te kunnen geven, n = 620 (bedrijven) en n = 546 (medewerkers))

6 Verantwoording

Het veldwerk voor dit onderzoek vond plaats tussen maandag 6 tot maandag 20 september 2021.

Twee doelgroepen zijn benaderd: veeboeren en burgers. Om voldoende boeren te bereiken die bereid waren de vragenlijst in te vullen, hebben we gebruik gemaakt van LISA. LISA is een landelijke database die voorziet in vestigingsinformatie en werkgelegenheidsstatistieken. Hiermee konden we de NAW-gegevens van boerenbedrijven achterhalen.

In LISA staan bedrijven gecategoriseerd op hoofdactiviteit. Omdat we voor het onderzoek alleen veehouders wilden aanschrijven, hebben we gebruik gemaakt van de categorie 'SBI014: Fokken + houden dieren'. In totaal hebben 16.000 veehouders per post een brief gekregen, met daarin een link naar een online vragenlijst. Er werkten uiteindelijk 981 boeren mee aan dit onderzoek. Dat aantal was boven verwachting. We hoopten van 800 boeren een ingevulde vragenlijst terug te krijgen. Binnen de groep van 981 veeboeren beslaan rundveehouders de grootste groep, gevolgd door schapen- en varkenshouders.

	Percentage	Aantal
rundvee	80%	782
schapen	12%	121
varkens	12%	113
pluimvee	8%	77
paarden	7%	65
geiten	2%	18
pelsdieren	0%	2
anders	2%	24
Totaal	100%	981

De burgers zijn bereikt via het I&O Research Panel. Zij kregen een mail met daarin een link naar de online vragenlijst. In totaal deden 2.054 Nederlanders van 18 jaar of ouder mee aan dit onderzoek. Het grootste deel daarvan (N=1.931) is afkomstig uit het I&O Research Panel, een beperkt aantal respondenten vulde de vragenlijst in via het panel van PanelClix (N=123).

I&O Research Panel

Werving voor het I&O Research Panel doen we op basis van aselecte personen- en huishoudensteekproeven (geen zelfaanmelding). Sinds april 2019 werkt het panel met een spaarprogramma, waarbij deelnemers punten sparen afhankelijk van de lengte en complexiteit van de vragenlijst. Die punten wisselen ze in voor Bol.com tegoed of donatie aan een goed doel.

Controle, weging en marges

Het ruwe databestand is gecontroleerd op extreem korte invulduur en straightlining (b.v. steeds het eerste antwoord aankruisen). De onderzoeksresultaten van de boeren zijn niet gewogen. De resultaten van de burgers zijn gewogen op geslacht, leeftijd, regio en opleidingsniveau. De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard. Hiermee is de steekproef representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), voor wat betreft deze achtergrondkenmerken. Bij onderzoek is er sprake van een betrouwbaarheidsinterval en onnauwkeurigheidsmarges. In dit onderzoek gaan we uit van een betrouwbaarheid van 95 procent. Bij een steekproef van $N=2.250$ en een uitkomst van 50 procent is er sprake van een foutmarge van plus of min twee procent.

I&O Research Enschede

Zuiderval 70
Postbus 563
7500 AN Enschede
T (053) 200 52 00
E info@ioresearch.nl
KVK-nummer 08198802

I&O Research Amsterdam

Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam
T (020) 308 48 00
E info@ioresearch.nl